

**TOTUUDENETSIJÄT. PEKKA ERVASTIN TEOSOFINEN
TULKINTA KALEVALASTA**

Jenna Puttonen
Maisterintutkielma
Kulttuurit ja yhteisöt muuttuvassa maailmassa
Historian ja etnologian laitos
Jyväskylän yliopisto
Syksy 2023

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Historian ja etnologian
Tekijä Jenna Puttonen	
Työn nimi Totuudenetsijät. Pekka Ervastian teosofinen tulkinta Kalevalasta	
Oppiaine Kulttuurit ja yhteisöt muuttuvassa maailmassa	Työn laji Maisterintutkielma
Aika 11/2023	Sivumäärä 57
Tiivistelmä <p>Käsittelen tutkielmassani suomalaisen teosofin Pekka Ervastian teosofista tulkintaa Kalevalasta. Käytän esimerkkeinä Uuden Kalevalan 16. ja 17. runoja, Väinämöisen matkaa Tuonelaan ja tapaamista Antero Vipusen kanssa. Runot käsittelevät Väinämöisen pyrkimystä löytää kolme puuttuvaa sanaa, joita hän tarvitsee saadakseen rakentamansa veneen valmiiksi. Hän matkaa ensiksi Tuonelaan ja lopuksi vanhan tietäjän Antero Vipusen luokse ja lopulta hän antaa puuttuvat sanat Väinämöiselle.</p> <p>Kysyn tutkielmassani sitä, miten teosofinen ajattelu ja filosofia näyttäytyvät Ervastian Kalevala-tulkinnossa. Tutkielmani keskeisiä käsitteitä ovat esoteria ja teosofia ja lähestyn näitä hylätyn tiedon kautta. Myös karelianismin teema nousee tutkielmassani esille, sillä Ervast näkee Kalevalan edustavan muinaisen suomalaisen kansan viisautta.</p> <p>Primäärilähteeni on Pekka Ervastian teos Kalevalan avain. Lisälähteinäni käytän Ervastian teoksia Tietäjä iänikuinen. Tutkimuksia Kalevalasta ja Väinämöisestä, Uudestisyntyvä Suomi sekä Onko Kalevala ”pyhä” kirja. Käytän tutkielmassani analyysimenetelminä lähilukua ja temaattista analyysiä. Aineistotani nousevat esille tietäjyyden ja opettajuuden teemat, jotka koskevat niin Väinämöistä, Antero Vipusta kuin Kalevalaa. Esitän, että tietäjyys ja opettajuus näyttäytyvät kaksijakoisina Ervastian tulkinnassa. Teoriassa kuka tahansa voi saavuttaa salattua tietoa, mutta käytännössä tämä on rajattu vain tietyille henkilöille. Kalevalan sankareiden lisäksi myös Kalevala itsessään toimii opettajan ja tietäjän roolissa. Eepos paljastaa salattua tietoa, mutta vain niille, jotka osaavat sitä oikeassa hengessä lukea.</p> <p>Ervast asettaa Väinämöiselle useita eri rooleja. Hän on totuudenetsijä, teosofi, opettaja, tietäjä ja kansallinen suojelusenkeli. Väinämöiselle annetut roolit kuvastavat sekä Ervastian teosofista maailmankatsomusta että kansanperinteen ja Kalevalan tuntemusta. Väinämöinen on ollut sekä historiallinen ihminen että hänen henkeään kuvastaneille mahtimiehille annettu titteli. Väinämöinen edustaa myös Logosta, jumalallista olentoa.</p>	
Asiasanat teosofia, esoteria, Pekka Ervast, Kalevala, karelianismi	
Säilytyspaikka JYX, Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja	

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
1.1	Tutkimuksen aihe ja tutkimuskysymykset	4
1.2	Keskeiset käsitteet ja ilmiöt.....	5
1.2.1	Esoteria.....	6
1.2.2	Teosofia	8
1.3	Pekka Ervast.....	10
1.4	Kalevala ja karelianismi	16
1.5	Aikaisempi tutkimus	22
2	AINEISTO JA METODOLOGIA	25
2.1	Aineisto.....	25
2.2	Analyysimenetelmät.....	26
3	ANALYYSILUKU.....	30
3.1	Ervast ja <i>Kalevala</i>	31
3.2	<i>Kalevalan</i> Väinämöinen vs. Ervastin Väinämöinen	34
3.3	Esimerkkitapaus: Väinämöinen Tuonen rannalla ja Antero Vipusen kohtaaminen	40
4	LOPPUPÄÄTELMÄT JA YHTEENVETO	47
4.1	Tulosten esittely.....	48
4.2	Jatkotutkimus.....	51
5	LOPUKSI.....	53
	LÄHTEET.....	54

1 JOHDANTO

Vuoden 2019 lopulla alkanut Covid-19-pandemia hiljensi maailman. Tauti pakotti maat sulkemaan rajansa ja ihmiset linnoittautumaan koteihinsa samalla kun lääkeyhtiöt yrittivät kehittää rokotteen globaalisti tuhansia henkiä päivittäin vaativaa tautia vastaan. Rokottautumisen puolestapuhujien lisäksi ääneen pääsivät myös rokotekriittiset. Rokotteista ei kieltäydytty vain yleisen rokotevastaisuuden takia, vaan koronarokotteita vastustettiin mitä mielikuvituksellisemmista syistä: rokotteisiin on piilotettu mikrosiruja, rokotteet tekevät ihmisestä sairaampia, jotta lääkeyhtiöt tekisivät voittoa, rokotteissa on paholaisen voimia. Varsinkin sosiaalisessa mediassa levisi viljelejäkin teorioita rokotteiden kehittämisen syistä ja rokotteiden sisällöistä. Monissa argumenteissa toistuivat samat asiat: hallitukset ja lääkeyhtiöt valehtelevat, piilottavat ja vääristelevät totuutta ja vain asiaan kunnolla itsenäisesti perehtyneet tietävät totuuden.

Totuutta ei piilotella vain rokotteiden kohdalla. Esimerkiksi väestönvaihtoteoriat, globaalit salaliitot rikkaiden välillä ja QAnon ovat osa perinnettä, jossa vain oikeaan tietoon vihityt, harvat ja valitut sekä itsenäisesti ajattelevat ovat tarpeeksi valvettuneita ja tiedostavia totuuden puolustajia. Vain heille on salaisuudet paljastettu. Näen, että nämä asenteet heijastavat voimakkaasti esoterian käsitteen määrittelyä sisäisenä tai salattuna tietona. Monet meille tutut ilmiöt joogasta vegetarismiin ja ”vaihtoehtohoitoihin” ovatkin tulleet suuren yleisön tietoisuuteen juuri 1800–1900-lukujen vaihteen esoteeristen liikkeiden välityksellä¹. Esoteeriset ja okkultistiset liikkeet vetosivat järkeen ja rationaalisuuteen käyttäessään tieteellistä kieltä² ja koen nykyistenkin

---

¹ Leskelä-Kärki & Liimatainen 2021: 13.

² Leskelä-Kärki & Liimatainen 2021: 11.

esoteerisuudella leikittelevien käsitteiden ja liikkeitten tekevän samaa. Salaliittoteoriat kuulostavat uskottavammilta, kun niiden esittämät väitteet ovat kääritty tieteelliseen jargoniin.

Vaikka esoteria ja okkultismi ovat helppo nähdä kuuluvan pelkästään tähtikarttoja piirteleville ja kristallejaan kuunvalossa lataaville eksentrikoille, löytyy varsinkin 1800-luvun lopun esoteerisen toiminnan ympäriltä yllättäviäkin suomalaiselle kulttuurielämälle merkittäviä henkilöitä Akseli Gallen-Kallelasta Minna Canthiin. Leskelä-Kärki ja Liimatainen (2021) muistuttavat, että kaikki 1800-luvun aikalaiset eivät välttämättä olleet liikkeissä mukana ”tositarkoituksella”, vaan esoteeriseen ja okkultistiseen toimintaan saattoi osallistua pelkästä uteliaisuudesta tai jopa viihteen tähden³. Näen tässäkin yhtäläisyyksiä nykyajan salaliittoteorioihin ja muiden vastaavien liikkeitten ympärillä toimiviin kanssaihmissiimme: varsinkin sosiaalisessa mediassa on helppo esittää ”trollia”, joka jakaa disinformaatiota pelkästään saadakseen muissa aikaan voimakkaita reaktioita. Toisaalta ironisesta tai leikkimielisestä osallistumisesta voi muodostua vakavampikin suhde liikkeeseen, kuten Leskelä-Kärki ja Liimatainen kirjoittavat.

Toimittaja Kaisa Halosen kirjoittamassa verkkoartikkelissa *”Jos tarot-sana tuntuu pahalta, näitä voisi nimittää armon korteiksi”*. Pappi Henri Järvinen käyttää tarot-kortteja itsetuntemuksen lisäämiseen (11.8.2021, Kirkko ja kaupunki) uushenkisyydestä kertovat sekä Helsingin seurakunnissa hengellisen ohjauksen ja nuorten aikuisten pappina työskentelevä Järvinen että uskontotieteilijä Tiina Mahlamäki. Järvinen käyttää työssään tarot-kortteja ikään kuin meditatiivisena harjoituksena, jonka tarkoituksena on auttaa ihmistä ”näkemään itsensä senhetkisessä tilanteessa katsomassa eteenpäin”. Kyse ei ole tulevan ennustamisesta, vaan Järvinen pitää tarot-korttien lukemista samantapaisena työnä kuin hengellinen ohjaus tai terapia. Hän ei näe tarot-korttien ja kristillisyyden välillä ristiriitaa: molempien tarkoituksena on tuoda ihmisen elämään enemmän armollisuutta, myötätuntoa ja laupeutta, ja rukoileminen voi astua kuvioihin tilanteissa, joissa niitä tarvitaan erityisesti. Järvinen näkeekin, että yksi uushenkisyyden menestyksen syitä on nimenomaan sen joustavuus.⁴

---

³ Leskelä-Kärki & Liimatainen 2021: 13.

⁴ Halonen 2021: <https://www.kirkkojakaupunki.fi/-/jos-tarot-sana-tuntuu-pahalta-naita-voisi-nimittaa-armon-korteiksi-pappi-henri-jarvinen-kayttaa-tarot-kortteja-itsetuntemuksen-lisaamiseen>, luettu 9.1.2023.

Järvinen kirjoittaa, että kristillisen kirkon virallisen uskon vierellä on elänyt monimuotoinen kansanusko. Henkisyys ja hengellisyys eivät ole kadonneet minnekään, vaikka vanhoja kristillisiä perinteitä ei välttämättä ihmisten arjessa enää näe. Hän jatkaa, että perinteiden tilalle on noussut omien menetelmien kehittäminen: hengellisiä selityksiä ja merkityksiä edelleen etsitään, vaikka keinot ja paikat ovatkin muuttuneet. Tiina Mahlamäki näkee, että jokainen sukupolvi löytää uushenkisyyden, kuten esim. tarotin ja astrologian, aina uudestaan. Uushenkisyys ei vetoa enää pelkästään nuoriin naisiin, vaan myös nuoret miehet ovat löytäneet tiensä uushenkisyyden pariin fantasiakirjojen, -elokuvien ja pelimaailmojen vaikutteiden avulla. Nuoret aikuiset haluavat nykyään päättää itse omasta maailmankatsomuksestaan: aikaisemmin vastakulttuurina pidetty uushenkisyys on tullut osaksi valtakulttuuria.⁵

Uushenkisyydellä sekä sen ympärillä esiintyvillä esoteerisuudella flirttailevilla liikkeillä on yhteistä myös se, että ne käyttävät sosiaalista mediaa hyödykseen. Kirjalliset julkaisut, seminaarit ja muut massatapahtumat ovat jääneet sosiaalisen median, kuten X:n⁶, Youtuben ja viime aikoina suositaan kasvattaneen TikTokin jalkoihin⁷. Sekä sisällön tuottaminen että sen leviäminen ovat huomattavasti helpompia juuri sosiaalisen median kautta: salatusta tiedosta on tullut saavutettavampaa ja vuorovaikutuksellisempaa kuin ennen. Jotain samaa on kuitenkin jäänyt: totuutta julistavat ja silmiä avaavat johtohahmot, joiden persoonien ja aatteiden ympärille kokoontuvat innokkaat opetuslapset valmiina valaistumiseen.

Sosiaalisessa mediassa esiintyvät, totuutta julistavat ja aatteitaan personoivat ”hengelliset johtajat” näyttäytyvät minulle samassa valossa kuin teosofiassa esiintyvä opettaja - oppilas -suhde, jonka Pekka Ervast (1875–1934), ehkä Suomen tunnetuin teosofi, nostaa kirjoituksissaan esille. Vaikka ihminen voi itsenäisestikin perehtyä teosofiaan, vaatii syvempi perehtyminen, oppiminen ja lopulta valaistuminen opettajaa ohjaamaan prosessissa eteenpäin. Väinämöinen, vaka vanha tietäjä ja *Kalevalan* merkittävin hahmo, edustaa Ervastille juuri tällaista opettajaa: hän ohjaa niin yksittäistä teosofia kuin ihmiskuntaa yleisesti kohti tietoa, tietoutta ja henkistä kehittymistä.

---

⁵ Halonen 2021: <https://www.kirkkojakaupunki.fi/-/jos-tarot-sana-tuntuu-pahalta-naita-voisi-nimittaa-armon-korteiksi-pappi-henri-jarvinen-kayttaa-tarot-kortteja-itsetuntemuksen-lisaamiseen>, luettu 9.1.2023.

⁶ Aikaisemmin tunnettu Twitterinä.

⁷ Myös korona on vaikuttanut tapahtumien järjestämiseen erilaisilla kokoontumiskielloilla ja -rajoituksilla viime vuosien aikana.

Samalla Väinämöinen kehittää myös itseään, sillä hänkään ei ole aluksi täysin valmis astumaan tiedon korkeimmalle asteelle.

1.1 Tutkimuksen aihe ja tutkimuskysymykset

Tutkin Pekka Ervastin teosofista tulkintaa *Kalevalasta*. Esittelen ensiksi lyhyesti sitä, kuinka Ervast käyttää teosofisia keinoja *Kalevalan* (1849) tulkintaan kokonaisuudessaan, ennen kuin siirryn tarkemmin käsittelemään valitsemiani esimerkkitapauksia, Väinämöisen matkaa Tuonelaan ja tapaamista Antero Vipusen kanssa. Tutkimuskysymykseni keskittyvät siihen, miten Ervast käyttää teosofiaa tulkinnoissaan ja miltä hänen tulkintansa näyttävät teosofian valossa. Kaikkien Ervastin *Kalevala*-tulkintojen läpikäyminen ei tämän tutkielman puitteissa tule onnistumaan, joten päätin nostaa kahden toisiinsa linkittyvän osa-alueen tarkemmin käsiteltäväksi. Valitsin tarkasteltavaksi Väinämöisen matkan Tuonelaan sekä kohtaamisen Antero Vipusen kanssa.

Päätutkimuskysymykseni on yksinkertainen: miten teosofinen ajattelu ja filosofia esiintyvät Ervastin tulkinnoissa *Kalevalasta*. Tarkastelen pääkysymystäni kahden pienemmän osion kautta: 1. mitä *Kalevalan* päähahmo Väinämöinen merkitsee teosofisena hahmona Ervastille ja kuinka teosofiset piirteet näyttävät Väinämöisen toimissa sekä 2. mitä roolia Antero Vipunen esittää teosofisen linssin läpi tarkasteltuna. Primäärilähteeni on *Kalevalan avain* (1985), jossa Ervast käsittelee *Kalevalaa* teosofisen maailmankuvan kautta. Hän jakaa teoksen eri teemoihin, joiden kautta hän tutustuttaa lukijan *Kalevalaan* nimenomaan teosofisen filosofian ilmentymänä. Koko *Kalevalan avainta* ei tässä tutkielmassa voi käsitellä – teos on yksinkertaisesti liian laaja ja pienempiin osioihin jaettu kokonaisuus, jotta tarpeeksi syvälle menevää analyysiä voi annetuissa puitteissa tehdä.

Valitsin aiheekseni Väinämöisestä, Tuonelasta ja Antero Vipusesta kertovan tarinan, koska siinä yhdistyvät niin *Kalevalan* kuin kansanuskon maailmat. Väinämöistä voi tarkastella paitsi pelkästään kalevalaisesta, myös kansanuskon ja tietäjyyden näkökulmasta. Ervast myös ottaa tulkinnoissaan huomioon kansanuskomaisen katsantokannan Väinämöisestä ja tietäjyydestä. Myös Antero Vipusen tulkinnassa näkyy

tietäjyyden tunteminen – siksi koenkin tärkeänä, että Väinämöisen matkaa Tuonelaan ja kohtaamista Vipusen kanssa käsitellään yhdessä.

Väinämöisen matka Tuonelaan tiedon ja totuuden etsijänä peilautuu teosofien ihanteisiin sekä teosofien maailmankuvaan. Tämän takia valitsemani yksittäinen tarinankaari on hyvä kohde paneutua paitsi Ervastin teosofiseen tulkintaan *Kalevalasta*, myös teosofiseen filosofiaan yleisesti. Aion myös verrata Ervastin teksteistä löytyvää Väinämöistä *Kalevalassa* esiintyvään Väinämöiseen. Mielestäni Ervastin tulkinnan taustalla näkyy vahva *Kalevalan* tuntemus, mutta Ervast menee vielä astetta pidemmälle omilla näkemyksissään ja tulkinnoissaan Väinämöisestä. Käsittelen aihetta tarkemmin alaluvussa 3.2. *Kalevalan* Väinämöinen vs. Ervastin Väinämöinen.

Tutkimukseni liittyy osaksi *Kalevala*-tutkimusta, vaikka näkökulmani vahvasti Ervastiin ja teosofiaan liittyikin. *Kalevalan* ja kansanrunouden tutkimus on perinteinen kulttuurintutkimuksen aihe ja se sijoittuu hyvin vahvasti esimerkiksi folkloristikan kentälle. Aihealuetta on toki tutkittu myös esimerkiksi uskonto- ja kirjallisuustieteiden alla ja sekä *Kalevala* että kansanrunous laajemmin taipuvatkin hyvin monenlaisien tieteenalojen tutkimuksien kohteeksi.

1.2 Keskeiset käsitteet ja ilmiöt

Käsittelen tässä alaluvussa tarkemmin tutkimuksessani esille nousevia tärkeitä käsitteitä. Tiivistän esoterian pitkän ja polveilevan historian lyhyesti, keskittyen niihin näkökulmiin, jotka ovat relevantteja juuri oman tutkimukseni puitteissa. Avaan myös teosofiaa sekä käsitteenä että uskonnollisena liikkeenä. Pysin pitämään esoterian ja teosofian tarinat melko lyhyinä ja ytimekkäinä esityksinä, sillä vaikka ne ovatkin tutkimukseeni kiinteästi linkittyviä käsitteitä, eivät ne missään nimessä ole pääosissa. Minun ei ole tarpeellista selvittää teosofian koko historiaa tutkimuskysymykseni vastaamista varten, ja tämän takia jätänkin esimerkiksi 1600- ja 1700-lukujen teosofian mullistukset tutkimuksestani pois. Viimeisenä keskeisenä käsitteenä avaun tarkemmin *Kalevalaa*, sen syntyhistoriaa sekä karelianismia. *Kalevala* edusti Ervastille nimenomaan suomalaista salatiedettä ja sen tutkimus liittyi olennaisesti aikansa

kansallisromanttiseen henkeen⁸. Karelianismia ei tämän takia voida kokonaan ohittaa, kun Ervastin kalevalaisia tutkimuksia analysoidaan tarkemmin.

1.2.1 Esoteria

Esoteria on eräänlainen kattokäsite, jonka alle on mahdutettu hyvin erilaisia ja toisistaan melkoisesti eroaviakin käsitteitä, termejä ja ilmiöitä. Esoteerisuudella yleisesti viitataan sisäiseen tai salattuun tietoon, jonka vastakohtana on eksoteerisuus, kaikille paljastettu tai yleinen tieto. Nykyään esoteerisuuden käsite on laajentunut tarkoittamaan myös tietyllä ryhmällä olevaa erityistä henkistä tietoa. Esoteerisen tiedon potentiaaliseksi saavuttamiseksi on noudatettava tiettyä kaavaa, sillä muuten tieto pysyy ihmiseltä kätkeytyneenä.⁹ Ervast nostaa esille oman tapansa ja tietyn kaavan *Kalevalan* "avaamiseen" ja kuinka paljastaa sen sisältämä muinainen viisaus. Käsittelen tätä aihetta tarkemmin alaluvussa 3.1.

Okkultismi ja rajatieto ovat esimerkkejä sellaisista nimikkeistä, joita yhdistetään ja linkitetään esoteerisuuteen enemmän tai vähemmän vapaasti. Esoteerisuuteen (ja esimerkiksi okkultismiin) viitataan usein torjuttuna ja hylättynä tietona, erityisesti kirjollisten ja tieteellisten instituuttien osalta¹⁰. Esoteriaa ja esoteerisuutta tutkiessa on tärkeää pystyttävä erottamaan yleiskielessä tunnetut ja käytetyt termit teoreettisesti määritellyistä, mutta myös teoreettisesti määritellyt termit toisistaan. Esoteerisuus on käsitteenä sekä ideologisesti että teoreettisesti latautunut ja se sisältää tutkijan näemyksen siitä, kuinka käsitettä tulisi ymmärtää ja käsitellä.¹¹

Tutkijat ovat edelleen erimielisiä siitä, mihin esoterialla viitataan tai miten sitä voisi parhaiten hyödyntää. Erimielisyyksistä on noussut esille kaksi eri koulukuntaa, jotka lähestyvät esoteriaa käsitteenä omista näkökulmistaan käsin. Ensimmäisen koulukunnan mukaan länsimainen esoteria on käsite, joka viittaa tiettyihin historiallisiin ilmiöihin. Kyseessä on perinne, johon kuuluu muita samankaltaisia suuntauksia, kuten esimerkiksi ruusuristiläisyys ja teosofia. Toisen koulukunnan mukaan esoteerisuus nähdään enemmän luokittelevana käsitteenä, joka on tutkijan itsensä

---

⁸ Laine & Kokkinen 2020: 128–129.

⁹ Kokkinen & Mahlamäki 2020: 13–14.

¹⁰ Kokkinen & Mahlamäki 2020: 12.

¹¹ Kokkinen & Mahlamäki 2020: 13.

kehrittelemä teoreettinen väline. Esoteerisuus välineenä toimiikin linssinä, jonka läpi erilaisia ilmiöitä voi tutkia. Tätä kutsutaan myös typologiseksi lähestymistavaksi.¹²

Antoine Faivre (2010), ranskalainen uskontotieteilijä ja esoteerisuuden tutkija, näkee esoteerisuudessa useita erilaisia tarkoituksia monimuotoisista, mysteerejä huo- kuvista ryhmistä ”alkuperäisen tiedon” janoon¹³. Faivren esittämät määritelmät ovat kuitenkin ongelmallisia, sillä ne perustuvat rajallisiin lähteisiin, jonka takia tietynlai- nen esoteerisuus näyttäytyy ”oikeammalta” kuin toinen.¹⁴ Erityisesti hollantilainen esoteriantutkija Wouter J. Hanegraaf on kritisoinut Faivren määritelmiä: Faivre käytti lähinnä renessanssin aikaisia hermeettisiä aineistoja lähteinään ja Hanegraaf kokee kyseisten lähteiden soveltuvan huonosti valistuksen jälkeisen ajan esoteerisuuden tut- kimiseen. Hanegraaf viittaa erityisesti 1800-luvun aikana muodostuneeseen esoteeri- suuteen okkultismina: hänen mukaansa okkultismi on juuri modernisaation puristuk- sen takia muuttanutta esoteerisuutta.¹⁵ Hanegraaf viittaa esoteerisuuteen myös hylät- tynä tietona. Tässä valossa esoteerisuus edustaa muinaista tietoa koskevaa viisautta ja valtakirkkojen hylkäämää vastakertomusta.¹⁶

Länsimaiseen esoteerisuuteen erikoistunut uskontotieteilijä Kocku von Stuckrad on ehdottanut vaihtoehtoista näkökulmaa esoteerisuuteen verrattuna erityisesti Faivren määritelmiin. von Stuckradin mukaan esoteerisuus on rakenteellinen ele- mentti länsimaisessa kulttuurissa, sisältäen erilaisia keskusteluja ”korkeammasta tie- dosta” ja sen tavoitteluista, niin korkeampien olentojen kuin henkilökohtaisen pyhyy- den kokemuksiin avulla.¹⁷ von Stuckradin näkemykset esoteerisuudesta kuuluvat myöskin aikaisemmin mainittuun typologiseen lähestymistapaan. Hänen mukaansa esoteerisuus on osa tulkintakehystä, joka ”ohjaa huomiota laajempiin sosiaalisiin ja kulttuurisiin käytänteisiin sekä prosesseihin, joissa tietoa ja identiteettejä muodoste- taan”. Esoteerisuus näyttäytyy sellaisena puhetapana, joka koskee ”erityisellä tavalla paljastettavaa, korkeampaa tai täydellistä tietoa”. von Stuckradin mukaan

---

¹² Kokkinen & Mahlamäki 2020: 16–17.

¹³ Ks. Faivre 2010 1–5.

¹⁴ Granholm 2008: 51.

¹⁵ Kokkinen & Mahlamäki 2020: 20.

¹⁶ Kokkinen & Mahlamäki 2020: 22.

¹⁷ Granholm 2008: 51 < von Stuckrad 2005a, 2005b.

esoteerisissa diskursseissa esitetäänkin väitteitä ”korkeammasta tai täydellisestä tiedosta” ja ”keinoista saavuttaa tämä tieto”.¹⁸

Lähestyn Ervastin esoteerisuutta ja sen tulkintaa Hanegraafin esittelemän hylätyn tiedon kautta. Nojaan myös von Stuckradin näkemykseen esoteerisuudesta nimenomaan diskursiivisena ja käsitteellisenä työkaluna, erityisenä puhetapana.¹⁹ Ervast viittaa teksteissään usein siihen, kuinka *Kalevalan* salatun tiedon voi avata vain teosofian kautta ja kuinka teosofista luentaa tarvitaan teoksen syvempään ymmärtämiseen. *Kalevalan* ydin, sen tärkein sanoma, ei avaudu kaikille sen lukijoille, vaan teoksen ”yleiseen” lukutapaan liittyy lähinnä pinnallisuus ja sen liian kirjaimellisesti ottaminen. Lähestyn esoteerisuutta puhetapana teosofisen maailmankatsomuksen kautta. Ervastin mukaan *Kalevalan* ”avautuminen” ja syvällisempi ymmärtäminen onnistuvat vain teosofiseen maailmankatsomukseen kuuluvilla avaimilla. Käsitteelen teosofisen maailmankatsomuksen mukaista Väinämöisen tuonelanmatkan tulkintaa tarkemmin alaluvussa 3.3.

1.2.2 Teosofia

Antoine Faivre (2010) kirjoittaa, että kristillinen teosofia sai varsinaisen alkunsa 1600-luvulla Saksassa, jossa tätä uutta teosofista virtausta edusti ”kristillisen teosofian prinssi”, Jacob Boehme (1575–1624)²⁰. Teosofiaa tosin on yleensä totuttu jäsentämään tutkijoiden parissa juuri 1900-luvun alun ilmiönä, vaikka esimerkiksi yksi Teosofisen Seuran perustajajäsenistä, H. P. Blavatsky, näkee seuran olevan ”moderni linkki erityislaatuisten tietojen ketjussa”, jota voi seurata Platoniin ja uusplatonistien kirjoituksiin saakka.²¹ Käsitteenä teosofiaa ei voi kuitenkaan yhdistää mihinkään ”universaaliin” teosofian käsitteeseen tai tiettyyn moderniin liikkeeseen tai yhteisöön. Teosofia onkin ilmiönä moniselitteinen ja monitahoinen, jolla on ollut eri merkityksiä eri aikoina.²² Vaikka teosofialla onkin samoja piirteitä kuin muilla länsimaisilla esoteerisilla virtauksilla, on teosofialla muutamia erityispiirteitä, jotka korostavat sen omaleimaisuutta. Faivre nostaa esille esimerkiksi Jumala – ihmisyyden – luonto -jaon, suoran

---

¹⁸ Kokkinen & Mahlamäki 2020: 24.

¹⁹ Kokkinen & Mahlamäki 2020: 22, 24.

²⁰ Faivre 2010: 42–43.

²¹ Harmainen 2020: 93.

²² Harmainen 2020: 92–93.

yhteyden korkeampiin maailmoihin ja myyttisyyden etuaseman piirteinä, jotka erotavat teosofian ilmiönä muista esoteerisista virtauksista²³.

Teosofinen Seura perustettiin vuonna 1875. Seuralla oli kolme tavoitetta: ensinnäkin seurasta tuli muodostaa kansainvälisen toveruuden ja veljeyden keskus, rohkaista kaikkien uskontojen, filosofisten ja tieteellisten suuntausten tutkimista sekä tutkia luonnonlakeja sekä ihmisen psyykkisiä ja henkisiä voimia.²⁴ Voidaan sanoa, että Teosofisen Seuran toiminta muutti yleisesti teosofian käsitteen merkitysisältöjä. ”Jumalallinen viisaus” tuli seuran myötä nyt Intian suunnalta ja teosofian tiedollinen ja uskonnollinen perusta tukeutui juuri ei-kristillisiin konsepteihin²⁵. Erityisesti hindulainen henkisyys hahmottui sekä seuran ajaman teosofian sisältöjen että inspiraation lähteeksi²⁶.

Teosofia tuli Suomeen erilaisten reittien kautta 1880-luvulla. Aikaisemmin teosofian on nähty kulkeutuneen Suomeen lähinnä Teosofisen Seuran Ruotsin osaston kautta, mutta paikallisten suku- ja henkilöverkostojen sekä muiden paikallisten keskuksien ansiosta teosofia tuli tutuksi laajalle yleisölle ympäri maata Ruotsin osaston ulkopuolelta. Teosofisen Seuran kirjallisten julkaisujen lisäksi taiteilijoiden Pariisi, akateemikkojen Saksa sekä venäläisen yläluokan Pietari olivat kaikki olleet merkittäviä teosofian leviämisen kannalta. Muita teosofian leviämisen kannalta tärkeitä keskuksia olivat myös Viipuri, Kuopio sekä Tukholman ja Helsingin muodostama kaupunkikaksikko. Suomeen kehittyikin 1900-luvulle tultaessa useita erilaisia tapoja jäsentää teosofiaa²⁷.

1800-luvun Eurooppa näki suuria muutoksia: erilaiset poliittiset mullistukset, teollistuminen ja kansalaisyhteiskunnan kehittyminen muokkasivat yhä modernisoituvampaa maailmaa. Tämä nosti esille myös erilaisia lieveilmiöitä ja ongelmia, kuten köyhyys ja väkivalta. Muutokset ja mullistukset saivat yksilöt miettimään itsensä kehittämistä ja omaa paikkaansa yhteiskunnassa: ihmisiä yhdisti kokemus jostain

---

²³ Faivre 2010: 41–42.

²⁴ Faivre 2010: 86.

²⁵ Harmainen 2020: 100–101.

²⁶ Faivre 2010: 86.

²⁷ Harmainen 2020: 102–105.

uudesta ja ajatus yhteiskunnan kehittämisestä nosti päätänsä. Ihanne kaikesta uudesta, kuten ”uudesta yhteiskunnasta”, ”uudesta ajasta” ja ”uudesta uskonnosta” edisti salatiede-, okkultismi- ja niiden rinnakkaiskäsitteiden esiin nousemista. Käsitteiden taustalla seisoo laaja kulttuurinen ilmiö, jonka ansiosta edellä mainitut käsitteet tavoittivatkin miljoonayleisön.²⁸

Vaikka Suomi oli maantieteellisesti Euroopan periferiaa, tavoittivat salatieteet ja muut vastaavat käsitteet kansainvälisen keski- ja yläluokan viimeistään 1870-luvulla. Yhteiskunnalliset muutokset voimistivat kiinnostusta salatieteisiin: myöhäiskeskiaika, renessanssi sekä idän uskonnot tarjosivat puolestaan virikkeitä tähän kiinnostukseen. Kuten edellä on mainittu, Teosofinen Seura ja sen opetukset kiinnostivat aluksi lähinnä älymystöä ja taiteilijoita, mutta salatieteet saavuttivat myös suuremman yleisön melko nopeasti.²⁹

Nationalistiset ideaalit muokkasivat kokemuksia salatieteiden merkityksistä. Suomalaisten teosofien muokkaama linja erosi paikoitelleen huomattavastikin kansainvälisistä teosofian seurojen lähtökohdista: esimerkiksi kysymys nationalismista on yksi suuri ero kansainvälisten teosofisten seurojen periaatteisiin. Periaatteita hiukan tarkentamalla teosofiasta muokattiin yksi kansalliskulttuurin ja -identiteetin johdotähti.³⁰ Myös *Kalevalaa* käytettiin samaan tarkoitukseen ja käsittelenkin *Kalevalan* suhdetta kansallisidentiteetin rakentamiseen ja kansalliskulttuurin hahmottamiseen tarkemmin alaluvussa 1.4. *Kalevala* ja karelianismi.

1.3 Pekka Ervast

Käsittelen tässä luvussa lyhyesti Pekka Ervastin (1875–1934) suhdetta teosofiaan sekä ruusuristiläisyyteen. Ruusuristiläisyys on 1600-luvulla alkunsa saanut länsimaisen esoterian suuntaus, joka pohjautuu Christian Rosenkreutzista, ”isä Ruusurististä”, kertovaan legendaan³¹. Keskityn pelkästään Ervastin töihin nimenomaan tutkimukseni tarpeiden mukaan: en esimerkiksi paneudu ollenkaan Ervastin

---

²⁸ Leskelä-Kärki & Harmainen 2021: 9–10.

²⁹ Leskelä-Kärki & Harmainen 2021: 10–11.

³⁰ Leskelä-Kärki & Harmainen 2021: 12.

³¹ Laine & Kokkinen 2020: 114.

henkilökohtaiseen elämään tai teosofian ulkopuoliseen toimintaan. Tarkemmin Ervastin elämästä ja muusta toiminnasta voi lukea esimerkiksi Erik Gullmanin hyvin seikkaperäisesti ja yleistajuttavasti kirjoitetusta teoksesta *Totuus on korkein hyöe. Pekka Ervastin elämäkerta* (2020). Muita Ervastin Kalevalan ulkopuolisia tekstejä voi lukea esimerkiksi Pekka Ervastin elämää, teoksia ja muita kirjallisia lähteitä sekä esitelmää ylläpitävältä <http://pekkaervast.net/tervetuloa/> -nettisivustolta.

Suomalainen Teosofinen Seura sai alkunsa 1890-luvulla. Seuran pohjana oli Teosofisen Seuran Ruotsin-haara, johon muutama ruotsinkielinen suomalainen kaupunkisivistyneistö oli liittynyt. Vaikka jäsenet olivat ruotsalaisen haaran jäseniä, toimivat he myös Suomessa edistääkseen teosofiaa ja teosofista ajattelua.³² Suomen Teosofinen Seura perustettiin ensimmäistä kertaa vuonna 1907 ja uudestaan 1933. Pekka Ervast oli yksi seuran perustajajäsenistä vuonna 1907 ja hänestä muotoutuikin yksi merkittävimmistä teosofeista Suomessa.³³ Toiminta Suomessa oli aluksi lähinnä erilaisia kirjallisia projekteja, kuten Ervastin teoksia ja viikkolehtiä. Myöhemmin toimintaan kuului myös suomenkieliselle väestölle suunnattuja luentoja.³⁴

Teosofia ei ollut ainoa 1800-luvun lopulla vaikuttanut liike, vaan teosofian käsite kietoutui muihin aikansa ideologisiin aatteisiin, kuten esimerkiksi sosialismiin, kolumnialismiin sekä rauhanaatteeseen. Teosofisia seuroja kuitenkin rikkoi erilaiset kriisit, skandaalit ja kiistat, niin Suomessa kuin ulkomaillakin.³⁵ Ervast lähti Suomen Teosofisesta Seurasta mielipide-erojen takia: rauhaa painottaneen Ervastin mielipiteet mm. sodankäyntiä ja politiikkaa kohti johtivat hänen seurastansa eroamiseen. Myös eriävät näkemykset Kristuksesta ja toisesta tulemisesta olivat taustalla Ervastin päätöksessä lähteä seurasta.³⁶

Pekka Ervast ei ollut ensimmäinen *Kalevalan* esoteerinen ja teosofinen tulkitsija. Maria Ramstedt (1852–1915) (kirjailijanimi Martti Humu) kirjoitti ensimmäiset *Kalevalaa* teosofisesti soveltavat tulkinnat suomeksi (Ramstedtin *Kalevalan sisäinen perintö* julkaistiin jo vuonna 1909). Häntä voidaankin kutsua kulttuuriseksi tienraivaajaksi, jonka työn ansiosta tie Pekka Ervastin kaltaisille tulkitsijoille aukeni.³⁷ Ramstedt kulki

---

³² Harmainen 2020: 105–106.

³³ Sohlberg 2008: 205.

³⁴ Harmainen 2020:107–108.

³⁵ Harmainen 2020: 109–110.

³⁶ Laine & Kokkinen 2020: 117.

³⁷ Jalava, Kinnunen, Sulkunen 2013: 20.

suomalaisten teosofien ydinjoukoissa. Hän kiinnitti huomionsa erityisesti *Kalevalaan*, joka inspiroi häntä tulkitsemaan teosta uudella tavalla. Ramstedt koki, että teosofian kautta *Kalevalan* ja kansanrunoudentutkimuksen ”kulunut” ja ”yksipuolinen” luenta saisivat uusia tulkinnan lähtökohtia, joissa yhdistyisivät erilaiset yhteiskunnallisen ja historiallisen reformismin uusimmat aatteet. Teosofinen lukutapa näyttäytyy Ramstedtin kirjoituksissa keinona pureutua *Kalevalan* kuvakieleen systemaattisesti. Ervastin *Kalevalan avain* myötäili Ramstedtin johtopäätöksiä monilta osin, mutta hän käytti *Kalevalan* sankareiden hahmoja kuvatessaan *Kalevalassa* piileviä kansallisia voimia.³⁸

Ervast pitää vuorisaarnaa varsinaisen kristinuskon mallina ja mittapuuna – saarna muodostaakin keskeisen osan Ervastin teosofisia opetuksia³⁹. Vuorisaarna (Matteuksen evankeliumi, luvut 5–7) on ehkä tunnetuin Jeesuksen saarnoista, josta löytyy esimerkiksi Jeesuksen kehotukset tehdä muille ihmisille niin kuin tekisi itselleen, vihollisen rakastaminen ja toisten tuomitsemisen lopettaminen. Yksi Vuorisaarnan osista, ”ei jokainen, joka huutaa ”Herra, Herra”, pääse taivasten valtakuntaan. Sinne pääsee se, joka tekee taivaallisen Isäni tahdon”⁴⁰ edustaa mielestäni yhtä tärkeimmistä näkemyksistä, jota Ervastilla oli virallista kristinuskoa kohtaan. Näkemykseni mukaan pinnallinen kristinuskon seuraaminen ja ”tapakristillisuus” ei Ervastin mukaan ollut oikeaa kristillisyyttä. Todellinen kristillisuus menee pintaa syvemmälle, eikä jää vain tyhjiksi sanoiksi ja ulkoa opetelluiksi mantroiksi.

Ervast oli hyvin kriittinen virallista kristinuskoa ja kirkkolaitosta kohtaan. Hän näki, että järjestäytyneiltä laitoksilta, kuten kirkolta, saatu maailmankuva ei ollut ”todellinen”: todellisen maailmankuvan äärelle päästiin vasta kun Jumala puhuu suoraan ihmisen sisällä. Ervast myös kritisoi kristinuskon näkemystä olevansa ainoa oikea uskonto, joka on suoraan Jeesuksen välittämänä Jumalalta saatu. Ervastin mukaan tätä väittämää ei voi todistaa, ja että käsitys on ”väärä, epähistoriallinen ja järjetön”, jos sen käsittää kirkon tavoin historiallisena. Ervastin sanoin:

” - - kristinuskosta ei millään muotoa voida toteen näyttää objektiivisesti ja tieteellisesti, että se olisi ihmeellisempi toisia uskontoja. Siitä ei voida millään tavalla näyttää, että se olisi Jumalan ilmottama enemmän kuin muutkaan uskonnot.”⁴¹

---

³⁸ Harmainen 2019: 71; 74; 105.

³⁹ Gullman 2020: 274–275; 279.

⁴⁰ Matt. 7: 21–23.

⁴¹ Ervast 1982b: 9.

Kristinuskon oppeineen edustaakin kaikkien maailman uskontojen oppien ”uutta laitosta”. Ervast myös näkee, että kristinuskon tärkeimmät opit ovat luonteeltaan teosofisia ja esoteerisia, silloin kun niitä todella ymmärretään⁴². Kristinuskon takana ei ole Jumala, vaan inhimillinen henkilö, profeetta Jeesus, joka aloitti henkisen liikkeen, joka tunnettiin aluksi kristinuskona⁴³. Ervast kokee, että toisin kuin mitä kirkko eri suuntauksineen opettaa, ihmisten on mahdollista ”päästä tietoon” esimerkiksi elämän ja kuoleman salaisuuksista, jos he ovat kasvaneet Jumalan tuntemisessa⁴⁴. Kristityt yleisesti ovat unohtaneet, että pelastus on mahdotonta ilman, että ihmiset ovat todella omaksuneet Jeesuksen edustaman ihanteen: Jeesuksen on ”synnyttävä” ihmisten sisällä. Ervastin mukaan jokaisessa luontokappaleessa ja jopa atomeissa oleva elävä Jeesus on lähinnä teoreettinen näkemys ja ”kaunis ajatus” kristittyjen mielissä. Teosofit pitävät Jeesuksen elämää muunakin kuin vain historiallisena faktana. He näkevät Jeesuksen edustavan ”täydellisyysajatusta” ja sekä mystistä että kosmista, kaiken läpäisevää ja täyttävää voimaa.⁴⁵

Ervastin mukaan kristinuskon puhuu enemmän persoonallisesta Jumalasta, ei filosofisesta tai kaiken takana olevasta kaikkivoipaisuudesta⁴⁶. Todellista kristinuskoa oli Jeesuksen seuraaminen omassa elämässään niin ajatuksissa, sanoissa kuin töissä. Tärkeää ei ollut Jeesuksen kuoleman nostaminen koko ajan esille, niin kuin Ervast koki kristittyjen yleisesti tekevän, vaan pitämällä elävää Kristusta tärkeimpänä, niin kuin teosofit tekevät.⁴⁷ Ervast ei esimerkiksi pitänyt suomalaisia todella kristittyinä, sillä kansana he eivät seuranneet elämänsä jokaisena hetkenä Jeesusta ja tämän jälkiä⁴⁸.

Ervastin näkemyksen mukaan kirkko opettaa täysin eri asioita kuin mitä Jeesus opettaa. Ervast meni jopa niin pitkälle, että hänen mukaansa koko kristikunnan ja kaikkien sen alle kuuluvien kirkkojen kutsuminen kristityiksi oli ”niin ääretöntä humbuugia, niin ihmeellistä petosta”, sillä kaikille kristityille ja kirkollisille suuntauksille itselleen ei ollut selvää, mitä Jeesus oikeasti opetti. Kouluissa opetetaan todellisen kristinuskon sijaan vihaa: kirkkojen omien dogmien mukaan jopa Jeesusta itseään

---

⁴² Ervast 1982b: 8.

⁴³ Ervast 1982b: 9–10.

⁴⁴ Ervast 1999: 98–99.

⁴⁵ Ervast 1999: 144–145.

⁴⁶ Ervast 1982b: 15–16.

⁴⁷ Ervast 1999: 144–145.

⁴⁸ Ervast 1999: 102.

tulisi vihata. Jeesus opetti nimenomaan vihaa ja sotimista vastaan, mutta kristikunta tästä huolimatta soti – ja paljon.⁴⁹ Ervast myös kirjoittaa, että oppi kivettyy dogmiksi, jos kukaan ei tiedä, mikä opin oikea tarkoitus on. Tällöin sivuseikat nostetaan pääaiheeksi samalla kun varsinainen pääaihe unohtuu. Ervast puhuu tästä tilanteesta ”kuolleen uskona”, joka on syrjäyttänyt varsinaisen henkisen elämän.⁵⁰

Ervast tekee myös eron kirkon ja uskonnon välillä. Uskonto näyttyy Ervastille jumalallisena, kuolemattomana sekä selityksessään rajattomana, kun taas kirkot ovat tämän enemmän tai vähemmän⁵¹ menestyksekkäitä esittäjiä. Vertauskuvauksellisesti tämä jako näyttyy esimerkiksi säveltaiteen ja soittajan välisenä erona: soittaja pystyy vain tulkitsemaan säveltaidetta. Teosofia on vastaus siihen, kuinka ihminen voi löytää uskonnon oikean hengen.⁵² Ervastin mielestä teosofia todistaa, että ”uskonnon pyhä henki” odottaa saavansa luoda kaikista uskonnoista yhtenäisen maailmanuskonnon – teosofia toimii tämän uskonnon uutena esittäjänä.⁵³ Ervast pitääkin eri uskontojen yhteyksiä ”henkisenä tosiasiana”, sillä kaikki uskonnot ovat syntyneet saman jumalallisen viisauden inspiroimina⁵⁴. Yksittäisen ihmisen kannalta on yhdenmukaista, mihin uskontokuntaan kuuluu, sillä Ervastin näkemyksen mukaan uskonto ei estä totuuden etsimistä⁵⁵. Ervast kokeekin, että maailmanuskonto on jo olemassa oleva aate ja osa henkistä todellisuutta⁵⁶.

Mielestäni Ervastin vastustus aikansa kirkkoa ja kristittyjä vastaan näyttyy hyvin voimakkaalta, varsinkin kun Ervastin oman filosofian takana on nimenomaan kristinusko ja Vuorisaarna. Ervast koki kirkon hylänneen aidon kristinuskon ja aktiivisesti opettavan Jeesuksen oppien vastaista kristinuskkoa. Näkemykseni on, että hylätty tieto kuvastaa tässä tapauksessa sitä tietoa, oppeja ja näkemyksiä, jotka kirkko on aktiivisesti jättänyt huomioimatta ja aikojen saatossa hylännyt. Teosofinen ja kalevalainen maailmankatsomus tarjoavat vaihtoehdon kirkon saarnaamalle kristinuskolle. Ervast pitää teosofiaa tienä oikean kristinuskon ja Jeesuksen alkuperäisen sanoman luo; teosofia edustaa vastakertomusta yleisesti hyväksytyille ja valtakirkkojen

---

⁴⁹ Ervast 1999: 160–161.

⁵⁰ Ervast 2021: 32.

⁵¹ Ervastin näkemykset tietäen vähemmän.

⁵² Ervast 1982a: 6–7.

⁵³ Ervast 1982a: 18–19.

⁵⁴ Ervast 1982a: 25.

⁵⁵ Ervast 1982a: 16–17.

⁵⁶ Ervast 1982a: 32.

korruptoimalle kristinuskolle. Koen, että Ervastin näkemys on lähellä nykypäivämme asenteita (uus)henkisyyttä kohtaan: virallinen kirkko ja sen opetukset eivät ole ainoa väylä henkisyyteen ja malli ”oikeasta” uskosta.

Ervast jakaa ihmiset henkisesti eläviin ja henkisesti kuolleisiin. Henkisesti elossa oleva ihminen on uskonnollisesti herännyt henkilö, joka pyrkii ennemmin kasvattamaan itseään vanhojen dogmien ja normien ulkopuolella kuin uskoo aikaansa jämähtäneisiin arvoihin, vaikka ne virallisesti kirkon taholta olisivatkin hyväksytyjä. Henkisesti kuolleet ihmiset keskittyvät vain materiaaliseen maailmaan ja ruumiillisiin nautintoihin, eivätkä he harrasta ”henkisiä asioita”. Ervast jakaa myös kansat samalla tavalla: kansa, joka keskittyy vain aineellisiin mielihyviin, on matkalla kohti rappiota.⁵⁷ On mielenkiintoista nähdä, että Ervast käyttää paitsi hengellisyyttä, myös haaveilua, velvollisuuksien täyttämistä ja ”yleishyödyllisten asioiden” harrastelua merkinä henkisestä elävästä henkilöstä⁵⁸. Ervast nostaa esille myös esimerkiksi taiteilijat ja oppineet henkisesti elävinä ihmisinä:

”Niinikään ovat runoilijat, kirjailijat, filosofit, taiteilijat, luovat nerot henkisesti hereillä, sillä heillä on näköaloja, heillä on ihanteita, joiden puolesta työskentelevät, heille on auennut elämän suuruus, koska heidän sydämessään palaa rakkaus aatteelliseen työhön ja toimintaan.”⁵⁹

Minusta mielenkiintoista ihmisten jakamisessa henkisesti eläviin ja kuolleisiin on se, että Ervast pitää henkisesti elävien elämää arvokkaampana⁶⁰. ”Arvokas” tässä kontekstissa voi merkitä joko sitä, että henkinen herääminen ja yleisten, kaikkia koskevien asioiden pohtiminen sekä itsensä kehittäminen tekevät ihmisen sisäisestä elämästä arvokkaampaa, tai kyseessä voi olla kirjaimellisesti se, että henkisesti elävän ihmisen elämä merkitsee enemmän kuin henkisesti kuolleen. Näkemykseni mukaan tämä jako paljastaa sen, kuinka paljon Ervast korostaa esimerkiksi Elias Lönnrotin merkitystä Suomen kansalle: häntä innoitti Väinämöinen, Suomen kansallishaltia ja tämä innostus inspiroi Lönnrotia *Kalevalan* ”kokoamiseen”, kun taas *Kalevala* puolestaan inspiroi suomalaisia uuteen hengelliseen nousuun ja kehitykseen. Ilman hengellistä innoittamista suomalaisten kohtaloksi olisi jäädä henkisesti kuolleeksi kansaksi.

---

⁵⁷ Ervast 1999: 104.

⁵⁸ Ervast 1999: 104–105.

⁵⁹ Ervast 1999: 104.

⁶⁰ Ervast 1999: 105.

1.4 Kalevala ja karelianismi

Keskustelu *Kalevalan* suhteesta karjalaiseen perinteeseen ja karjalaisuuteen yleisesti on herättänyt tunteita viime vuosina erityisesti sosiaalisessa mediassa. Tutkijoiden, akateemisten tutkimuksien ja tekstien lisäksi keskusteluun on osallistunut yhä enemmän suuri yleisö, jolle *Kalevalaa* on opetettu samalla tavalla vuosikymmenien ajan. Aihe nostaa edelleen suuria tunteita: *Kalevalaa* pidetään juuri Suomen kansalliseepoksena, näyttönä suomalaisten monimuotoisesta suullisesta perinteestä. Karjalan ja karjalaisten roolia *Kalevalan* synnyssä vähätellään edelleen. Vaikka eepoksen kaikki runot eivät ole juuri Karjalasta ja Inkerinmaalta peräisin, on *Kalevalassa* esiintyvistä runoista suurin osa kuitenkin ei-suomalaisia alkuperältään. Vaikka *Kalevalaa* käydään peruskoulussa läpi, eepoksen synty- ja luomisprosessit eivät ole kuitenkaan kaikille suomalaisille kunnolla tuttuja. Tutkijoille jopa itsestään selvinä pidetyt *Kalevalaa* käsittelevät tutkimukset ja akateemisen maailman keskustelut teoksen luonteesta ja merkityksistä ovat jääneet nimenomaan tutkijoiden välisiksi diskursseiksi, eikä niitä ole tarpeeksi popularisoitu ja tuotu akateemisen maailman ulkopuoliselle yleisölle kunnolla esille.⁶¹

Yrjö Hirn (1939) oli ensimmäinen henkilö, joka käytti käsitettä karelianismi. Hannes Sihvo (2008) kirjoittaa, että Hirn laajensi karelianismin käsitteen sisältöä: aikaisemmin karelianismilla oli viitattu 1890-luvulla ja vuosisadan vaihteessa Karjalasta ja *Kalevalasta* innoitusta saaneeseen taiteeseen, musiikkiin ja kirjallisuuteen, mutta Hirn korosti näiden lisäksi karelianismin kehittymiseen vaikuttaneita poliittisia lähtökohtia.⁶² Sihvo puolestaan jaottelee karelianismin kahteen osaan: kulttuuri- ja poliittiseen karelianismiin⁶³. Kulttuurikarelianismia löytyy taiteiden ja kirjallisuuden lisäksi myös eri tieteenaloilta, kuten esimerkiksi kansanrunoustutkimuksessa. Sihvo tarkentaa, että pelkkä kiinnostus Karjalaan tai *Kalevala*-romantiikkaan ei välttämättä

---

⁶¹ Otan tutkimuksessani historioitsijan roolin: keskityn siihen, mitä eepos merkitsi Ervastille ja hänen aikalaisilleen, enkä ota kantaa tähänhetkiseen keskusteluun *Kalevalan* asemasta. Pidän kuitenkin tärkeänä, että *Kalevala*-tutkimuksissa mainitaan eepoksen asema yhtenä suomalaisen kansallisuudentiteetin rakennuspalikoista ja sen monimutkaisesta suhteesta karjalaisiin, karjalaisuuteen ja Karjalaan.

⁶² Sihvo 2008: 14.

⁶³ Poliittiseen karelianismiin kuuluu esimerkiksi ajatus Suur-Suomesta ja Karjala-aate; en käsittele näitä tutkimuksessani.

vielä ole karelianismia, vaan varsinainen käänteentekevä piirre karelianismin muoutumisessa oli Itä-Karjalasta löytyneet romanttisten mielikuvien "vastineet".⁶⁴

Kansoilla on tarve luoda omat historiansa ja tästä lähtöpisteestä romantiikan ajan historialliset tulkinnat saivatkin alkunsa. *Kalevalan* historialliset tulkinnat perustuivat eepoksen syvempään tarkasteluun sekä sen myyttisten tarinoiden jäljittäminen historiallisiin tapahtumiin.⁶⁵ *Kalevalalla* olikin keskeinen rooli 1800-luvun romanttisen aikakauden tiedonkäsitystä⁶⁶. *Kalevala* heijasti aikansa ilmapiiriä ja haaveita kansalliseepoksesta: teoksesta oli odotettu suomalaisten omaa kansalliseeposta ja tällaisena sitä myös pidettiin.⁶⁷

Kansanrunous sai historiasta kertovien tekstien merkityksen silloin, kun varsinaisia kirjallisia lähteitä ei ollut saatavilla. Täten kansanrunoudella oli tärkeä rooli "historiattomuudesta" pääsemiseksi.⁶⁸ Tutkija William A. Wilsonin (1976) mukaan ruotsalaiset historioitsijat keskittivät 1600-luvulla huomionsa folkloreeseen, kun he pyrkivät perustelemaan Ruotsin asemaa mahtimaana ja osana Eurooppaa. Folklorea pidettiin historiallisena faktana ja todistusaineistona Ruotsin muinaisesta suuruudesta. Tämä näkemys inspiroi ihmisiä myös Suomen puolella. Folkloren ajateltiin palvelevan historiantutkimusta, kun taas historiantutkimus palveli valtiota.⁶⁹ Kansanperinteen ja -uskon tutkimuksesta tuli vuosisatojen kuluessa tavoitteellista ja jota tarkoituksella käytettiin poliittisiin ja kansallisiin tarkoituksiin – vaikka se olisikin tarkoittanut tutkimuksien ja niiden tulosten manipuloimista⁷⁰.

Suomalaisilla tuli olla sekä ruotsalaisuudesta että venäläisyydestä eroava identiteettinsä, jotta autonomiselle Suomelle tärkeä kysymys siitä, onko Suomen kansalla omaa historiaansa, saisi vastauksen. Mikä tahansa muodoton ja stereotyyppinen historia ei tähän kelvannut, vaan kansan menneisyydestä tuli löytää jotakin suurta: sankaritarkoituksia. Folkloristi Lotte Tarkka (1989) kirjoittaa, että karjalaisista kansanrunoista "löytynyt" suomalainen muinaishistoria olikin tärkeä keino täyttää suomalaisen kulttuurin historian tarpeen. Oman kulttuurin historian olemassaolon

---

⁶⁴ Sihvo 2008: 14–15.

⁶⁵ Siikala 2012: 41.

⁶⁶ Carlson 2008: 416.

⁶⁷ Sihvo 2003: 93.

⁶⁸ Sihvo 2003: 56–57.

⁶⁹ Wilson 1976: 9–10.

⁷⁰ Wilson 1976: 16–17.

paljastaminen liitti suomalaisuuden muuhun eurooppalaiseen sivilisaatioon.⁷¹ *Kalevalan* myötä suomalaiset nostettiin kansakunnaksi kansakuntien joukkoon: suomalaisilla oli nyt oma kansallinen identiteettinsä omine menneisyyksineen ja historioineen. *Kalevalan* ”paljastama” itsenäinen ja erillinen mytologia oli myös oiva perustajuuri 1900-luvun esoteerisuudelle sekä teosofian ja antroposofian tulkinnoille, antaen tilaa Ervastin kaltaisille esoteerisuudesta ja kansanrunoudesta kiinnostuneille henkilöille.⁷²

Kansanperinteen kerääjä Carl Axel Gottlund toivoi, että (suomalaista) kansanrunoutta kerättäisiin kokoelmaksi, uudeksi eepokseksi muiden tunnettujen eeposten joukkoon. Zacharias Topelius vanhempi edeltäjiensä jalanjalkia mukailien osoitti, kuinka Suomen menneisyyttä voi jäljittää juuri kansanrunoudesta – vaikka parhaat kansanrunouden palaset löytyivätkin juuri Venäjän Karjalasta. Toisaalta esimerkiksi Elias Lönnrot piti vienankarjalaisia nimenomaan suomalaisina. Vaikka eepos oli sinällään karjalaisena tunnettu, piti suomalainen sivistyneistö *Kalevalaa* kuitenkin koko Suomen eepoksena.⁷³ Karjalaan on heijastettu katsojien ja lukijoiden omia näkemyksiä: Suomen rajojen ulkopuolista Karjalaa on tätä myötäillen muovattu edustamaan suomalaisuutta, sen ihanteita ja alkuperää. Suomalaisen kansan historiaa ja kansallista identiteettiä etsivät tulkitsivat karjalaista kulttuuria omien päämääriensä ohjaamina. Henkisen perinnön nähtiin olevan katoamisillaan ja pelastamisen tarpeessa: *Kalevala* ikään kuin ”tuotiin” Karjalasta turvaan.⁷⁴

Jos kansakunta halusi tutkia menneisyyttään, tuli lähteinä käyttää kansanrunoutta; jos halusi löytää kansanrunoutta, oli tutkijoiden mentävä maaseudun kansan pariin⁷⁵. Wilson kirjoittaa, että jos tietyn kansan (esimerkiksi suomalaisten) ”kehitys” on keskeytynyt, löytyi ”kansallinen sielu” juuri kansanrunoudesta: kansanrunoilijat olivat yhtä kulttuurinsa kanssa, joten heiltä löytyi keino palauttaa kadonnut kansallinen sielu. Parhaimmat kansanrunoilijat löytyivät maalta ja syrjäseuduilta, sillä he ovat olleet vähiten kontaktissa vieraiden ja/tai ulkomaalaisten kulttuurien kanssa.⁷⁶

---

⁷¹ Tarkka 1989: 250.

⁷² Mansikka & Mahlamäki 2020: 47.

⁷³ Sihvo 2003: 57; 69; 89; 94.

⁷⁴ Tarkka 1989: 243; 255.

⁷⁵ Wilson 1976: 22.

⁷⁶ Wilson 1976: 30.

Vuonna 1849 julkaistun *Uuden Kalevalan* luomisen motiivit olivat sekä kirjallisia että folkloristisia. Lönnrotin ajatuksena oli kerätä runoja niin pitkään ja niin paljon, kunnes kasassa olisi tarpeeksi materiaalia ”puolen *Homeroksen*”⁷⁷ ja *Eddan* kaltaisten kokonaisuuksien luomiseksi. Tämän takia *Kalevala* teoksena on kaksijakoinen: toisaalta sen aines on suoraan kansanrunoudesta, mutta sen tapa koota ne yhteen ja hiota ne ehjäksi kirjalliseksi kokonaisuudeksi ei ollut sama, kuin runonlaulajien tapa laulaa ne paikallisyleisölle.⁷⁸ Lönnrot pyrki taiteellisesti ehjään ja eeppiseen kokonaisuuteen hänen tuntemiensa eepsteorioiden mukaisesti. *Kalevalaa* on pidetty kokoamisestaan lähtien aitona muinaiseepoksena, jonka Lönnrot oli vain löytänyt ja kansien väliin laitannut sen pelastamiseksi. Vaikka tämä käsitys ei ole Lönnrotin oma, ei hän sitä sen erityisemmin vastustanutkaan.⁷⁹

Alkuperäisen suomalaisuuden ja sen henkisen perustan edustajia haettiin *Kalevalan* henkilöihahmoista⁸⁰. Esimerkiksi Akseli Gallen-Kallelan *Kalevala*-aiheiset maalaukset ovat olleet suuresti suomalaisten mielikuviin vaikuttavia, ja professori Riikka Stewen kirjoittaakin artikkelissaan *Unohdetut kuvitelmat Kalevalasta kuvataiteessa* (2008), että ilman Gallen-Kallelan kuvituksia olisi vaikeaa kuvitella, millaisia *Kalevalan* henkilöihahmot olisivat⁸¹.

Hannes Sihvo kirjoittaa (2003), että ”kansallistuntoinen sivistyneistö” odotti jonkinlaista kulttuuritekoa, joka olisi vastannut niin ruotsalaista kuin venäläistä sivistystä. *Kalevalasta* tulikin ”sivistyksellinen vapauttaja”, johon ensiksi fennomaanipiirit⁸², lopuksi myös yleisestikin, samaistivat arvoja, joiden saavuttamiseksi tuli tehdä erilaista kulttuurityötä. Eepos muodosti myyttejä esimerkiksi historian ja muinaisuskonnon kuvastajana. *Kalevalasta* muodostuikin kultin esine, joka osoitti ne asiat, joiden puolesta ja joita vastaan tuli taistella.⁸³

Turun yliopistopiirit⁸⁴ nostivat esille Väinämöisen, joka edusti heille muinaista suomalaisuutta ja sen personifikaatiota. Väinämöisestä muodostettiin koko

---

⁷⁷ Pentikäinen 1989: 36.

⁷⁸ Sihvo 2003: 91.

⁷⁹ Sihvo 2003: 92–93.

⁸⁰ Söderholm 1999: 34.

⁸¹ Stewen 2008: 70.

⁸² Fennomania eli suomalaisuusliike oli autonomian ajan Suomessa esiintynyt liike, joka mm. puolusti suomen kielen asemaa ja ajatusta Suomesta kansakuntana.

⁸³ Sihvo 2003: 98.

⁸⁴ Sihvo ei tarkemmin määrittele, ketkä tämän tekivät; tulkitsen hänen tekstiään niin, että hän tarkoitti tässä yhteydessä juuri yliopistopiirejä.

suomalaisen mytologian keskushahmo.⁸⁵ Sihvo jatkaa, että ”on tunnettua”⁸⁶, kuinka 1800-luvun alun Väinämöis-kultti aineellistui erityisesti kuvataiteen teoksiin, joiden ”humanisoidut ja antikisoidut Väinämöis-kuvat tulivat säilymään kuvataiteissa aina siihen asti, kunnes kuvituksen todellisuusaineksia lähdettiin etsimään, ensin Vuoksen rannoilta ja sitten Raja- ja Itä-Karjalasta.⁸⁷ Väinämöisen syvimmästä olemuksesta ja luonteesta ei toisaalta oltu varmoja: oliko Väinämöinen ihminen vai jumala, sankari vai tietäjä. Eri itämerensuomalaisten alueiden perinne sekä eri traditioiden lajit vastaavat tähän kysymykseen useilla toisistaan eriävillä tavoilla.⁸⁸ Väinämöiseen viitataan usein esimerkiksi jumalsankarina⁸⁹, mutta jotta Väinämöisen seuraava tulo muuttuisi palvonnan kohteeksi, tuli mielikuva Väinämöisestä jumalana muututtava Väinämöiseen historiallisena henkilönä⁹⁰. Esimerkiksi Gottlund näki Väinämöisen suomalaisen muinaisjumalan sijasta historiallisena henkilönä, josta oli säilynyt tarinoita 1800-luvulle saakka⁹¹.

Sihvo (2008) kirjoittaa, että kun Väinämöisestä vähitellen tuli kansallisen menneisyyden ideaali, kuului tähän ideaaliin myytti hänen paluustaan. Väinämöisen ”häviämistä”, maailmasta lähtemistä ja tulevaa paluuta kuvataan *Kalevalan* 50. runossa. Runossa Marjatta tulee raskaaksi syötyään puolukan. Synnytyksen lähetessä Marjatta pyytää apua monelta eri suunnalta, mutta päätyy synnyttämään yksin metsään. Kun tulee aika nimetä poikalapsi, kutsutaan Väinämöinen ”tuomitsemaan” poikaa. Väinämöinen olisi tappanut lapsen, mutta poika läksyttääkin Väinämöistä, joka tästä suutuneena lähtee veneellään pois, sanoen palaavansa, kun *häntä taas tarvitaan*⁹².

Paluuseen liitettiin näkemys uuden suomalaisen kulttuurisen renessanssin syntymisestä. Väinämöisestä tulikin sekä menneen kulta-ajan symboli että paremman tulevaisuuden kulttuurin vertauskuva.⁹³ *Kalevala* voidaankin liittää yleismaailmalliseen arkkityyppikuvastoon juuri Väinämöisen paluun takia: kansallisheerosten paluuseen yhdistetään toiveita kansallisen tulevaisuuden paranemisesta. Sihvon mukaan

---

⁸⁵ Sihvo 2003: 61–62.

⁸⁶ Sihvo vetoaa tässä muihin tutkijoihin (Wennervirta ja Sarajas), eikä selitä väitettä enempää.

⁸⁷ Sihvo 2003: 63–64.

⁸⁸ Siikala 1999: 43.

⁸⁹ Esim. Siikala 1999, Siikala 2012.

⁹⁰ Sihvo 2003: 62.

⁹¹ Nivala 2019: 26.

⁹² Kursiivi minun.

⁹³ Sihvo 2003: 65.

Väinämöisen paluun odottamiseen liittyykin karelianismin molemmat puolet: poliittisena karelianismina esiintyy unelma Suomen ja *Kalevalan* Karjalan yhdistyminen Suur-Suomeksi ja kulttuurisena karelianismina utopia kalevalaisen maailman paluusta.⁹⁴ Tiivistäen: Väinämöiseen liitettiin romanttisia ideaaleja niin kultaisesta menneisyydestä kuin paremmasta tulevaisuudesta. Kun Väinämöinen palaa kansansa luokse, nousee kansa uuteen kukoistukseensa.

Suomen kansa ja *Kalevala* nostettiin osaksi muita kansakuntia nimenomaan *Kalevalan* tulkinnan, ei eepoksen itsensä, takia. Professori Laura Stark kirjoittaa, että ajatus *Kalevalasta* suomalaisen kansallisuudentunteen kulmakivenä oli ns. keksitty: se ei perustunut millekään jo olemassa olevalle symbolille tai rituaaleille. Uuden kansallisen perinteen synnyttäminen vaati myös sekä sitä tukevien että sitä ohjaavien narratiivien kehittämistä. Jos *Kalevalasta* olisi puhuttu pelkkänä kansanrunokokoelmana, vaarana olisi ollut, että sen vaikutukset sekä suomalaiseen että yleiseurooppalaiseen kulttuurielämään olisivat jääneet minimaalisiksi. *Kalevala* tulikin nähdä Suomen kansan sieluna; myyttishistoriallisina suomalaisten esi-isien kertomuksina.⁹⁵

Ajatus Väinämöisestä toisaalta Suomen kansallissankarina ja kansallisena ihanteena, toisaalta kansanhaltiana tulee voimakkaasti esille myös Ervastin ajattelussa: kansallishaltia Väinämöinen ”yhtyy” kansaansa vasta kun kyseisen kansan pitää suorittaa jokin historiallinen tai kulttuurinen tehtävä⁹⁶. Ervast (1985) kirjoittaa, että Väinämöisen lähtöä tulkittiin kristinuskon tulemisena ja vanhojen uskomuksien häviämisenä⁹⁷. Ervast esittää, että Väinämöisen paluu merkitsee ”vanhojen muistojen elvyttämistä”: jotta kansa löytää korkeamman itsensä, ”muinainen henki on uudestaan ja kirkastettuna herätettävä eloon kansan tajunnassa”⁹⁸.

Ervastin mukaan teosofinen liike on ”alusta saakka” pitänyt *Kalevalaa* pyhänä kirjana, joka esittää samoja totuuksia kuin muutkin pyhät kirjat. *Kalevala* kuvastaa suomalaisten ”henkeä”⁹⁹ ja siinä näkyy ”henkinen itsemme”¹⁰⁰. Ervast viittaa *Kalevalaan* suomalaisena, Suomen kansan muinaisen tiedon kehtona. Ervastin näkemys

---

⁹⁴ Sihvo 2003: 100.

⁹⁵ Stark 2015: 1–2.

⁹⁶ Ervast 1979: 61.

⁹⁷ Ervast 1985: 410.

⁹⁸ Ervast 1985: 417.

⁹⁹ Ervast 1999: 8–9.

¹⁰⁰ Ervast 1999: 96.

Kalevalasta suomalaisena kuuluukin *Kalevalan* julkaisemisesta alkaneeseen jatkumoon, jossa teosta pidetään suomalaisena, vaikka suurimman osan Lönnrotin hyödyntämistä runoista tiedetäänkin tulleen Karjalasta. Myös Ervast itse viittaa teoksessaan *Onko Kalevala "pyhä" kirja?* käsittelemiinsä esimerkkirunoihin karjalaisina tai inkeriläisinä. Ervastin mytologiset tulkinnat ovat suora vastaus maantieteellis-historiallisiin, materialistisiin tulkintoihin ja selitystapoihin. Vaikka Ervastin aikaiset kansanrunouden tutkijat olivatkin saaneet selville sen, että eepos ei ole "historiallinen lähdekirja" ja että se on koottu eri-ikäisistä ja eri paikoista kerätyistä runoista, Ervastin mielestä nämä faktat eivät muuta *Kalevalan* statusta pyhänä kirjana¹⁰¹. Näkemykseni mukaan Ervast pitää aikansa tutkijoita nimenomaan materialistisiin tulkintoihin juuttuneina. Hän puhuu "piintyneistä materialisteista", jotka asettavat inhimilliselle tiedolle fyysiset rajat: ihmisen tieto rajoittuu silmin nähtyyn ja käsin kosketeltavaan materialistiseen tietouteen¹⁰². Ervast puhuu usein siitä, kuinka *Kalevalan* todellisen viisauden näkee vasta, kun ihminen oppii katsomaan kirjainten ja sanojen muodon taakse: tutkijat eivät tätä pysty näkemään, sillä he ovat jumissa muotoseikoissa.

Koska Ervastin ajan kansanrunouden tutkijat nostivat tutkimuksissaan esille *Kalevalan* runojen paikallisuuden ja ajoituksen, on karelianismi yksi tutkimuksessani esille nousevia käsitteitä. Ervastin tulkintoja ei voi käsitellä täysin karelianismista irrallisina, varsinkin kun hän pitää *Kalevalaa* juuri suomalaisena muinaisviisautena ja suomalaisten pyhänä kirjana. *Kalevalaa* on käytetty yhtenäisen Suomen kansan luomiseen ja Ervastin toteamus *Kalevalan avaimessa* siitä, kuinka *Kalevalan* sankareiden suomalaisuus on sivuseikka, sillä eepoksen runollinen muoto on "aito suomalainen"¹⁰³ kuvastaa hyvin tätä ajatusta.

1.5 Aikaisempi tutkimus

Kalevalaa on käsitelty hyvin erilaisista lähestymiskulmista käsin. Teosta on tutkittu paitsi kulttuurihistorian, myös musiikin, kuvataiteen sekä politiikan kautta. Viime aikoina esiin on noussut esimerkiksi sukupuolentutkimuksen alle laskettavia

---

¹⁰¹ Ervast 1985: 15–17.

¹⁰² Ervast 1985: 22–23.

¹⁰³ Ervast 1985: 27.

tutkimuksia. Oman osansa *Kalevala*-tutkimuksista muodostaa myös eri Kalevalan henkilöhahmoihin keskittyneet tutkimukset. Kalevalaa ja kalevalaista runoutta laajemmin käsitteleviä teoksia ovat mm. Matti Kuusen ja Pertti Antosen kirjoittama *Kalevala-lipas* (1999), joka on helposti lähestyttävä *Kalevalan* tarinaa, historiaa sekä sen nykykulttuurissa näkyviä vaikutuksia käsittelevä teos. Ulla Pielan, Seppo Knuutilan ja Pekka Laaksosen toimittama *Kalevalan kulttuurihistoria* (2008) on toinen *Kalevalaa* monipuolisesti käsittelevä teos: lähestymistapoja ovat esimerkiksi *Kalevalan* suhde kansallisuusaatteeseen ja kansanrunouteen. Teoksessa paneudutaan myös esimerkiksi *Kalevalan* politisoitumiseen sekä uudelleentulkintaan. Seppo Knuutilan, Ulla Pielan ja Lotte Tarkan toimittama teos *Kalevalamittaisen runon tulkintoja* (2010) jatkaa *Kalevalan* ja kalevalamittaisen runouden tutkimista hyvin vaihtelevista näkökulmista käsin. Teos paneutuu varsinaisten tutkimusprosessien ja -menetelmien esittelemiseen esimerkiksi tietyn tekstin tai laulajan kautta. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran, SKS:n ylläpitämä *Avoin Kalevala*¹⁰⁴ on helposti lähestyttävä ja yleistajuisemmin kirjoitettu editio, josta löytyy artikkeleita *Kalevalassa* käytetystä kielestä säetutkimuksiin ja runojen vertailuun.

Pekka Ervast kirjoitti paljon esoteerisuudesta yleisesti. Kattava julkaisulista löytyy <http://pekkaervast.net/tervetuloa/> -sivustolta, jonne on digitoitu paitsi Ervastian kirjallisia tuotoksia, myös esimerkiksi hänen luentojaan ja kirjeenvaihtoaan. Ervastia itseään on myös tutkittu jonkin verran. Erik Gullman on kirjoittanut paitsi aiemmin tutkielmassa mainitun Pekka Ervastian elämänkerran, myös teosofiaa ja uusromantiikkaa laajemmin käsittelevän pro gradu -tutkielman *Teosofia ja Suomen uusromantiikka: kansallishengen inspiraatioita Ervastista Leinoon* (1991). Muita Gullmanin Ervastiin keskittyneitä teoksia ovat mm. *Pekka Ervastian teosofiaa -teossarja* (1998–1999) sekä *Tiivistelmä Pekka Ervastian elämäntyöstä* (2000). Myös Eeva Rissanen on kirjoittanut Pekka Ervastian suhteesta Kalevalaan artikkelissa *Pekka Ervast ja Kalevalan avain* (1986); artikkeli löytyy Matti Kuusen, Pekka Laaksosen ja Hannes Sihvon toimittamasta teoksesta *Kirjokannesta kipinä: Kalevalan juhlavuoden satoa* (1986).

Tiina Mahlamäen ja Nina Kokkisen toimittama teos *Moderni esoteerisuus ja okkultismi Suomessa* (2020) on laaja-alaisesti esoteerisia liikkeitä käsittelevä

---

¹⁰⁴ <http://kalevala.finlit.fi/>

artikkelikokoelma. Perttu Häkkisen ja Vesa Iitin kirjoittama teos *Valonkantajat: välähdyksiä suomalaisesta salatieteestä* (2015) tarjoaa yleistajuttavamman katsauksen suomalaisiin esoteerisiin ilmiöihin. Vanhempaa teosofiaa käsittelevää suomalaista kirjallisuutta edustaa esimerkiksi teosofiaan ja laajemmin okkultismiin erikoistunut aikakauskirja *Tietäjä: teosofinen aikakauskirja* (1908–1920)¹⁰⁵. Esoteerisuudesta laajemmin käsitteleviä englanninkielisiä teoksia ovat mm. Antoine Faivre'n *Access to Western esotericism* (1994) ja *Western esotericism: a concise history* (2010) sekä Egil Aspremin ja Kenneth Granholmin kirjoittama *Contemporary Esotericism* (2014).

Pekka Ervastista, hänen työstään ja teosofiasta Suomessa on toki kirjoitettu niin artikkeleita kuin teoksia aikaisemminkin, mutta tutkielmani kaltainen, tiettyyn yksittäiseen teokseen, teosofiseen näkemykseen tai ilmiöön keskittyvä tutkimus vielä puuttuu. Tutkielmani niin sanotusti avaa uuden ikkunan Ervast-aiheiseen tutkimukseen keskittymällä tarkastelemaan hyvin rajattua piirrettä Ervastin teosofiassa. Ervastin teosofia ja ajattelu tarjoilee muitakin mahdollisuuksia tutkielmani kaltaisiin, aiheeltaan hyvin tiukasti rajattuihin tutkimuksiin: esimerkiksi Ervastin näkemykset feminististä ja naisten oikeuksista tai rauhanaatteesta ovat oiva kohde tuleville Ervastia ja teosofiaa käsitteleville tutkimuksille.

---

¹⁰⁵ *Tietäjän* edeltäjänä oli *Omatunto* ja toiminta jatkui myöhemmin *Ruusu-ristin* nimellä.

2 AINEISTO JA METODOLOGIA

2.1 Aineisto

Vaikka tutkielmani aihe ei ole sensitiivinen enkä käsittele salattavaksi tai rajoitetuksi tarkoitettuja tietoja, on tutkielmaa tehdessä silti noudatettava hyviä tieteellisiä käytäntöjä. Primääri- ja sekundaariaineistoni ovat jo julkaistuja ja julkiseksi tulleita tekstejä ja teoksia, joten niitä voi vapaasti käyttää tutkimuksien aineistoina.

Primäärilähteenäni¹⁰⁶ on Pekka Ervastian *Kalevalan avain* (1985, alkuperäisesti julkaistu v. 1916.). Käytän myös muita Ervastian tekstejä lisälähteinäni, erityisesti teoksia *Tietäjä iänikuinen. Tutkimuksia Kalevalasta ja Väinämöisestä* (1999)¹⁰⁷, *Uudestisyntyvä Suomi* (1979, alkuperäisesti julkaistu 1924) sekä *Onko Kalevala "pyhä" kirja* (1918). Nämä teokset laajentavat tai selittävät Ervastian ajatuksia, perusteluita ja johtopäätöksiä, joita hän esittää *Kalevalan avaimessa*. Olen käyttänyt niin kirjallisia kuin sähköisiä lähteitä: tarkemmat erottelut lähteiden välillä löytyy lähdeluettelosta. Kaikki sähköiset lähteet tulevat samalta sivustolta, <http://www.pekkaervast.net/tervetuloa/>.

---

¹⁰⁶ Teoksien pituudet: *Kalevalan avain*: 420s.; *Tietäjä iänikuinen*: 184s.; *Uudestisyntyvä Suomi*: 124s.; *Onko Kalevala "pyhä" kirja*: 98s.

¹⁰⁷ Teokseen on koottu Ervastian eri esitelmiä ja kirjoituksia Kalevalasta: alkuosan tekstien perusteella Ervast kirjoitti *Kalevalan avaimen* (1916) ja loppupään luentojen aiheita hän käsitteli tarkemmin teoksessa *Uudestisyntyvä Suomi* (1924).

2.2 Analyysimenetelmät

Käytän tutkielmassani analyysimenetelminä lähilukua ja temaattista analyysiä. Aineistoni muoto tukee lähilukemista analyysimenetelmänä, sillä vaikka aineistoni onkin kokonainen teos, käytän siitä vain tiettyjä kohtia ja teemoja, joita tutkielmassani käsittelem.

Folkloristi Seppo Knuutila (2010) kirjoittaa, että jo ensimmäinen aineistolle esittämä kysymys on aineiston tulkitsemista. Aineisto saa merkityksensä vasta silloin, kun siltä on jotakin kysytty ja kun se on kontekstualisoitu. Tutkimuskysymys onkin tärkein aineiston muodostamisen rajaaja, sillä se vaikuttaa siihen, mitä halutaan tietää.¹⁰⁸ Varsinaista kysymistä (ja kysymystä) edeltää kuitenkin ”kiinnostuksen seuraalaiset”: tutkijalla on esimerkiksi omat odotuksensa ja hypoteesinsa, jotka vaikuttavat aineiston lopulliseen muodostamiseen. Knuutilan mukaan tutkimuksen suunnittelu ja alkuvaiheille laitetaan nykyään enemmän painoarvoa kuin aikaisemmin: mitä kysytään ja miten se kysytään.¹⁰⁹

Lähilukua voidaan kuvailla vaeltavaksi käsitteeksi. Se on saanut alkunsa kirjallisuudentutkimuksesta, mutta on sittemmin liikkunut myös muille tieteenaloille. Tutkija Jyrki Pöysä (2010) kirjoittaa, että lähilukeminen nykyisin viittaa löyhästi kaikkeen huolelliseen ja tarkkaan lukemiseen sekä teoksen tulkitsemiseen. Pöysä näkeekin lähiluvun yrittävän yhdistää poikkitieteellisen kulttuurintutkimuksen käsitteitä ”läheltä” tapahtuvaan teosanalyysin empiiriseen perustaan.¹¹⁰ Tapa tarkastella tekstejä tarkasti eritellen ei käytäntönä ole kuitenkaan kirjallisuudentutkimuksen luomus, vaan tapa on yleinen esimerkiksi humanistisessa tutkimuksessa.¹¹¹

Lähiluku on ennen kaikkea useaan otteeseen lukemista. Lukemiskerrat eivät ole kuitenkaan kaikki samanlaisia, vaan kerrat voivat erota toisistaan lukemisnopeuden ja lukutilanteen osalta. Pöysä muistuttaa, että ensimmäinen lukukerta ei koskaan voi olla täysin neitseellinen, sillä ennako-oletukset vaikuttavat tekstin ymmärtämiseen. Pöysän mukaan myös kirjoittaminen on osa lähilukemista, sillä se yhdistyy

---

¹⁰⁸ Knuutila 2010: 19–20.

¹⁰⁹ Knuutila 2010: 24.

¹¹⁰ Pöysä 2010: 331–333.

¹¹¹ Pöysä 2010: 333–334.

tulkitsevaan lukemiseen. Kirjoittaminen pikkuhiljaa muuttuu muistiinpanoista tulkitsevaksi tekstiksi ja tämä prosessi puolestaan muuttaa varsinaista aineiston lukemista.¹¹²

Olin silmäillyt kursorisesti Ervastian muita tekstejä ennen kuin aloitin *Kalevalan avaimen* lukemisen, joten olin hiukan perehtynyt hänen ajatuksiinsa ja tapaansa kirjoittaa. Tämä ei juurikaan kuitenkaan auttanut, sillä Ervast kirjoittaa hyvin polveilevasti. Pyrin ymmärtämään hänen ajatuksiaan tekstin takana, enkä jäämään loukkuun virkkeisiin ja lauserakenteisiin. Luin koko kirjan ensimmäisellä kerralla läpi, sillä halusin löytää minulle merkityksellisemmät kohdat. Teoksen luvut osin viitoittivat minua eteenpäin, mutta halusin ensimmäisen lukukertani olevan keskeytymätön ja kanasta kanteen.

Toisella lukukerralla keskityin korvamerkittyihin lukuihin. Ervastian kirjoittamistyylin takia lukemiseni oli (ja on edelleen) melko hidasta – hänen ajatuksensa tuntuvat pomppivan ja virkkeet paisuvan ”kautta rantain”-tyylisen ilmaisun takia. Jäin monesti kiinni yksittäisiin virkkeisiin, sillä minun oli välillä hankala ymmärtää mitä Ervast kirjoitti. Ymmärtämistä auttoi muistiinpanojen tekeminen: kuten Pöysäkin esitti, kirjoittaminen auttaa ajatuksien järjestykseen laittamisessa. Minä myös ajattelen paljon ääneen sekä lukiessani että kirjoittaessani: tämä on minulle toinen luonteva tapa jäsentää ajatuksiani ja saada ne johonkin järjestykseen.

Mitä enemmän luin Ervastian muita tekstejä, sitä helpompaa oli myös *Kalevalan avaimen* ymmärtäminen. Ervast tuo esille samoja kohtia ja argumentteja eri teksteissään, joten mielessäni alkoi muodostua pieni Ervast-verkko¹¹³, jonka avulla hahmotin paremmin hänen ajatuksiaan. Muistiinpanoihini alkoikin ilmestyä ”vertaa teokseen X”-tyylisiä huomioita, jotka puolestaan ohjasivat minut sekä Ervastian muiden teosten että tutkimuskirjallisuuden pariin.

Kun mietin mahdollisia aineistosta esiin nousevia teemoja, ajatuksenani oli pitää ne mahdollisimman väljinä ja tiivistää niitä tarpeen tullen. ”Aloitusteemani” olivat Väinämöinen ja Antero Vipunen: teoriani oli, että keskittymällä kyseisiin henkilöhahmoihin minun olisi helpompaa hahmottaa Ervastian heille asettamia merkityksiä ja

---

¹¹² Pöysä 2010: 338–340.

¹¹³ Kutsun tätä leikkimielisesti ELU:ksi: Ervast Literary Universe.

kuvailemia piirteitä. Kirjoittajat Jouni Tuomi ja Anneli Sarajärvi (2018) kirjoittavat, että temaattisessa aineistolähtöisessä analyysissä aineistosta pyritään tunnistamaan perus- tai johtoajatukset, joiden ympärille tämän jälkeen kehitellään temaattinen ”kartta”: kokonaisuus, joka liittyy tutkijan muotoilemiin teemoihin¹¹⁴.

Tutkija vaikuttaa aina aineiston tulkintaan: eri lukijat lähestyvät samaa tekstiä täysin erilaisista asemista käsin¹¹⁵. Kuten lähiluvussakin, jo ensimmäinen aineistolle esittämä kysymys vaikuttaa sen tulkintaan. Vaikka aineistoa lukisikin ensimmäistä kertaa, jo temaattisen analyysin valitseminen metodiksi vaikuttaa siihen, miten tutkija aineistoansa lähestyy. Miettimällä etukäteen mahdollisia teemoja olen jo tehnyt oletuksia tekstistä. Mitä enemmän *Kalevalan avainta* luin, sitä selvemmäksi minulle kävi, että pelkästään hahmoihin paneutuminen ei palvellut tutkielmaani parhaalla mahdollisella tavalla. Vaikka Väinämöiseen ja Vipuseen keskittyminen olikin alussa helppo tapa lähestyä teemoittelua, huomasin, että mitä pidemmälle lukemisessa ja kirjoittamisessa etenin, sitä vähemmän ensimmäinen hahmotelmani mahdollisille teemoille oli hyödyksi. Väinämöinen ja Vipunen olivat yksinkertaisesti liian väljiä teemoja, jotta tarkempi analyysi olisi ollut mahdollista.

Kontekstia Ervastin teosofisille tulkinnoille ja näkemyksille saa ehkä merkittävimmän teosofisen kirjailijan, Teosofisen Seuran perustajan H.P. Blavatskyn, töistä. Hän on kirjoittanut monia teosofiasta yleisesti kertovia teoksia, kuten esimerkiksi *Teosofian avain: selvä esitys kysymysten ja vastausten muodossa siitä siveysopista, tieteestä ja filosofiasta, jonka tutkimista varten teosofinen seura on perustettu* (1889, suomennos 1954), *Teosofinen sanakirja* (1892, suomennos 1994) sekä *Salainen oppi* -teossarja (1888)¹¹⁶. Ervast mainitsee *Kalevalan avaimessa* Blavatskyn töistä juuri hänen pääteoksensa, *Salaisen Opin*. Ervast näkee Blavatskyn olevan ensimmäinen ”nykyaikaisen”¹¹⁷ teosofian julistaja. Blavatskyn versio teosofiasta ei Ervastin mukaan ole opinkappalejärjestelmä, vaan kyseessä on kokoelma ”tietäjien ja viisaiden” maailmankuvan piirteitä. Ervastin

---

¹¹⁴ Tuomi & Sarajärvi 2018: 142.

¹¹⁵ Tuomi & Sarajärvi 2018: 142–143.

¹¹⁶ Teosten suomennoksia on julkaistu eri vuosina. Pekka Ervast oli mukana suomentamassa teosta.

¹¹⁷ Ervast puhuu hänen omasta ajastaan; tulkitseen tämän tarkoittavan 1800- ja 1900-lukujen taitteen viimeisiä ja ensimmäisiä vuosikymmeniä.

sanoin ” - - nuo piirteet ovat niin olennaisia, että ne sinään muodostavat eheän maailmankuvan”.¹¹⁸

Ervast myös jakaa Blavatskyn näkemyksen juurirotuteoriasta. *Kalevalan avaimen* alaluvut 35: Ennen ja nyt: kaksi ihmistyyppiä¹¹⁹, 36: Atlantilaista magiaa *Kalevalassa*¹²⁰ ja 37: Aikojen vaihteessa¹²¹ käsittelevät eepoksessa kuvattuja ihmisryhmiä (arjalaisia ja atlantilaisia), heidän kehitystään ja magiaansa. En aio juurirotuteoriaa kuitenkaan tutkielmassani käsitellä, sillä kysymys *Kalevalan* sisältämästä magiasta ja muinaisten suomalaisten ihmistyypeistä ei kuulu aihepiiriini.

---

¹¹⁸ Ervast 1985: 31.

¹¹⁹ Ervast 1985: 346–359.

¹²⁰ Ervast 1985: 360–369.

¹²¹ Ervast 1985: 370–377.

3 ANALYYSILUKU

Paneudun tässä luvussa tarkemmin Ervastin näkemyksiin Kalevalasta ja Väinämöisestä. Erityisesti Ervastin näkemys Väinämöisestä on tärkeää sekä Ervastin että minun analyysissäni. Ervast asettaa Väinämöiselle useita eri rooleja: hän on sankari, jumalallinen olento sekä Suomen kansallishaltia ja suojelija, deeva.

” - - kuin kansa on noussut sivistystasolle, niinpian kuin kansa on yhdistynyt yhdeksi kansaksi, vaikkeivat sen yksilöt vielä olisi heränneet minkäänlaiseen kansallistuntoon, mutta ovat kuitenkin aivankuin ulkonaisten olojen aiheuttamina muodostaneet yhteiskunnan ja yhtyneet kansaksi ja valtioksi, niin pian sillä kansalla on jokin, joka vastaa meidän korkeampaa minäämme. Silloin näet liittyy kansaan olento, jota me sanomme sanskritin kielellä *Deevaksi* tai suomalaisella sanalla kansan *suojelushaltiaksi*, tai sitten nimellä - - *kansallishengeksi* tai *kansanhengeksi*.¹²²

Kuten Ervast tekstissään avaa, terminä deeva tulee sanskritin kielestä ja suomenkielisiä termejä käytettäessä deevasta voidaan puhua esimerkiksi suojelushaltiana tai kansallishenkenä. Deevalla tarkoitetaan itsenäistä olentoa, joka yhdistyy tiettyyn kansaan, kun kansa on ”noussut sivistystasolle” ja yhdistynyt kansakuntana.¹²³ Deeva ikään kuin yhdistyy tietyn kansan ”auraan”¹²⁴ ja on täten kytketty siihen, mitä kyseinen kansa ajattelee ja tuntee. Aura tässä kontekstissa tarkoittaa ihmisjoukkojen, mukaan lukien eri kansojen, yhteistä tunne- ja ajatuspiiriä. Kun joukko ihmisiä kokoontuu yhteen, muodostavat he oman auransa. Sama tapahtuu myös samaan kansaan kuuluvien kohdalla: ihmiset alkavat lopulta tuntea ja ajatella samalla tavalla.¹²⁵

---

¹²² Ervast 1979: 8-9.

¹²³ Ervast 1979: 8-9.

¹²⁴ Aura tässä kontekstissa viittaa englannin kielen sanaan *aura*: jonkun ihmisen tai paikan ympärillä oleva tunne tai olotila; ”fiilis”.

¹²⁵ Ervast 1979: 10-11.

”Kaikilla ihmisjoukoilla, siis myös kansoilla, on aina oma yhteinen tunne- ja ajatuspiirinsä. - - Aina kun on ihmisiä yhdessä, muodostuu jonkinlainen aura heidän ympärilleen. Samaten ihmiset, jotka kuuluvat samaan kansaan, tottuvat tuntemaan ja ajattelemaan samaan suuntaan. - - Kun kansallishenki, kun Deeva-olento liittyy kansaan, laskeutuu hän alas tähän auraan ja yhtyy siihen älyllisesti ja tunteellisesti niin likeisesti, että hän tulee tavallaan sen orjaksi, sen alaiseksi. Hän on nyt välittömässä yhteydessä kansan ajatus- ja tunne-elämän kanssa.¹²⁶

Käyn alaluvussa 3.1. Ervast ja *Kalevala* lyhyesti hänen näkemyksiään *Kalevalan* luonteesta, syntyperästä sekä sen merkityksestä suomalaisille ja suomalaisuudelle. Alaluku 3.2. *Kalevalan* Väinämöinen vs. Ervastin Väinämöinen keskittyy esittelemään Ervastin näkemystä ja tulkintaa Väinämöisestä ja hänen merkityksestään suomalaisille verrattuna tutkijoiden näkemyksiin Väinämöisestä tietäjänä ja *Kalevalan* henkilö-hahmona. Alaluvussa 3.3. Esimerkkitapaus: Väinämöinen Tuonen rannalla paneudun Väinämöiseen salatun ja kätketyn tiedon etsijänä sekä shamaanimatkalle lähtevänä tietäjänä. Väinämöinen huomaa joutuvansa turvautumaan vielä vanhemman ja suu-remman tietäjän tietoihin, jotta hän vihdoin saavuttaa etsimänsä tiedon.

3.1 Ervast ja *Kalevala*

Ervast pitää *Kalevalaa* pyhänä kirjana, varsinkin heille, jotka osaavat sitä ”oikeassa hengessä” lukea¹²⁷. Ervast näkee *Kalevalan* todellisen arvon olevan sen salatussa sisällössä¹²⁸. Pyhien kirjojen olemassaolo on todiste suurien tietäjien, kansojen ”henkisten jättiläisten”, olemassaolosta: kirjoihin on kätketty näiden tietäjien viisautta. Pyhät kirjat myös neuvovat ihmisiä tiedon äärelle – ”tietouteen pääseminen” on mahdollista vain pyhien kirjojen viitoittamaa tietä pitkin.¹²⁹

”Jos ihminen etsii totuutta sillä tavalla kuin jossakin pyhässä kirjassa opetetaan, hän pääsee totuuden tietoon. Ja kun hän on päässyt tietoon, hän näkee, että pyhä kirja on todellakin pyhä, koska siihen oli elämän ja kuoleman viisautta kätketty. Ja koska pyhään kirjaan on viisautta kätketty, on alkuperäisinä viisauden tallettajina olleet viisaita tietäjiä.”¹³⁰

Kalevalassa pyhää on enemmän mieli- ja ajatustavat eikä teksti itsessään¹³¹. Ervast kokeekin runojen ajoittamisen ja niiden muodon analysoimisen turhana. Runot ovat

---

¹²⁶ Ervast 1979: 10–11.

¹²⁷ Ervast 1985: 20.

¹²⁸ Ervast 1985: 19–20.

¹²⁹ Ervast 1985: 24–25.

¹³⁰ Ervast 1985: 25.

¹³¹ Ervast 1985: 26.

ältään muinaisia ja vaikka niiden muoto onkin voinut muuttua vuosien saatossa, on runojen "elävä henki" muuttumaton¹³².

Ervast pitää itseään nimenomaan *Kalevalan* henkisen sisällön tutkijana ja jättää eepoksen muodollisen ja ulkoasullisen analysoinnin "tiedemiehille" eli kansanrunouden tutkijoille¹³³. Teosofinen liike on pitänyt *Kalevalaa* aina pyhänä kirjana, eikä siihen ole vaikuttanut tieteellisten tutkimuksien pyrkimykset selvittää teoksen syntyprosesseja, alkuperäisiä lähteitä tai sen mahdollista suhdetta suomalaisten muinaisuskoon ja -tapoihin¹³⁴. Liike näkee, että *Kalevala* esittää samat totuudet kuin mitä muutkin pyhät kirjat: se sisältää saman ikiaikaisen viisauden, jota kaikki uskonnot ovat opettaneet. *Kalevalan* takana oleva henki on itsessään pyhä ja josta ne, "jolla on silmät nähdä", voivat etsiä teoksen muodon taakse kätkeytyä ikivanhaa viisautta. *Kalevalassa* pyhyys näkykin juuri "sanojen takana" eikä teosta tule tulkita kirjaimellisesti.¹³⁵

" - - me - - uskomme, että siinä on kätkeytyä viisautta ja että se, jolla on silmät nähdä, voi siitä viisautta etsiä esille. Me huomaamme, että henki sen takana on pyhä ja viisas ja että muutokin joskus on hengen mukainen."¹³⁶

"Jos *Kalevalaa* rupeisimme mystillisesti selittämään sana sanalta ja säe säkeeltä, silloin joutuisimme labyrinttiin, pääsemättömiin sokkeloihin. - - *Kalevalasta* siis emme saa ruveta selittämään yksityisiä sanoja ja säkeitä vaan meidän täytyy nähdä, mitä siinä on takana."¹³⁷

Kalevalasta löytyvä totuus on kohdistettu paitsi teosofeille, myös "suurelle yleisölle", mutta vain, jos yleisö on valmis etsimään totuutta ennakkoluulottomasti. Tämän totuuden ymmärtäminen toisaalta vaatii perehtymistä sekä teosofiseen maailmankatsomukseen että teosofien "totuutta etsivään henkeen".¹³⁸

"Jotta tavallinen lukija voisi ymmärtää *Kalevalaa* mystiseltä kannalta, tarvittaisiin - - että hänellä olisi vihiä tietäjien maailmankatsomuksesta."¹³⁹

Ervast tarkoittaa tietäjien maailmankatsomuksella teosofiaa: maailmankatsomusta, joka on kulkenut salaisena viisautena ja uskontojen esoteerisena puolena

---

¹³² Ervast 1985: 40.

¹³³ Ervast 1985: 40.

¹³⁴ Ervast 1999: 8.

¹³⁵ Ervast 1999: 9-10.

¹³⁶ Ervast 1999: 9.

¹³⁷ Ervast 1985: 10.

¹³⁸ Ervast 1918: 5-6.

¹³⁹ Ervast 1985: 30.

kaikissa uskonnoissa¹⁴⁰. Ervast määrittelee teosofian Blavatskyn näkemyksen mukaisesti näin:

1. teosofia puhuu ehdottomasta jumaluudesta, joka on kaiken ilmenneen elämän pohja ja perusta
2. teosofia pitää ilmennyttä jumalaa kolmiyhteisenä Logoksena, joka on reaalin todellisuus ja täten kaikkien olevaisten yhteistajunta
3. teosofia puhuu aikakautisuuden laista: elämä ja kuolema seuraavat toisiaan ja ihminen pääsee tästä kierteestä vasta saavutettuaan jumalallisen tiedon ja täten vapautuen syntymisen kierteestä
4. teosofia puhuu tasapainon ja syysuhteen laista: kaikilla teoilla on seurauksensa (karman laki)
5. teosofia puhuu ns. Salaisesta Veljeskunnasta, joka koostuu tietäjistä ja muista viisaista.¹⁴¹

Ervast käyttää myös toista Blavatskyn ajatuksiin perustuvaa määrittelyä teosofialle:

1. teosofia muodostaa ihmiskunnan yleisen veljeyden ytimen
2. teosofia edistää vertailevia uskonnollisia, filosofisia ja tieteellisiä tutkimuksia
3. teosofia tutkii tuntemattomia luonnonlakeja sekä ihmisten salaisia voimia.¹⁴²

Ervastin mukaan *Kalevala* on paitsi Suomen muinaisuuden tutkimisen, myös Suomen potentiaalisen tulevaisuuden kuvaamisen lähde. *Kalevala* kuvastaa henkistä itseämme, henkistä suomalaisuutta.¹⁴³ Eepoksen olemassaolo todistaa sen, että suomalaiset ovat olleet henkisesti sivistynyt kansa, koska vain tällaisten kansojen parissa esiintyy suuria tietäjiä, kuten Väinämöinen¹⁴⁴. *Kalevala* jakaa teosofisen maailmankuvan: tekstin muodon takana on todellisuus, henkinen maailma, jonka ilmentymänä toimii näkyvä maailmamme¹⁴⁵.

Näen yhteyden Ervastin ajatusten Suomen kansan henkisestä sivistyksestä ja heräämisestä kansakuntana J.V. Snellmanin näkemyksen kansallisen identiteetin

---

¹⁴⁰ Ervast 1985: 31.

¹⁴¹ Ervast 1985: 31–32.

¹⁴² Ervast 1982a: 187.

¹⁴³ Ervast 1999: 7; 96.

¹⁴⁴ Ervast 1985: 26–27.

¹⁴⁵ Ervast 1999: 103.

syntymisen välillä, tosin Snellman lähestyi tätä huomattavasti materialistisemmista lähtökohdista käsin. Kirjallisuudentutkija Pertti Karkaman (2008) mukaan Snellmanin näkemys kansallisen identiteetin synnystä vaati konkreettisia, käytännöllisiä keinoja tämän saavuttamiseksi: kansan omaa kulttuurista ja yhteiskunnallista toimintaa. Kansallisen valtion synty puolestaan tarvitsi kansan toiminnan kannalta oleellisten rakenteiden kehittämistä ja tämän toiminnan tuli muodostua kansallisen yhteistunnon ja -tahdon henkiseksi sisällöksi. Vain näillä keinoilla voitiin luoda kansan todellinen identiteetti.¹⁴⁶ Folkloristi Satu Apo (2004) kirjoittaa, että muinaisen sankariajan ja siihen viittaavan eepoksen olemassaolo oli sekä kansallisessa että kansainvälisessä keskustelussa tärkeä kriteeri sille, että tietty kansa oli ”hengeltään sopiva” sen kieltä käyttävän kansallisvaltion muodostamiseen¹⁴⁷. Ervast näki tämän saman toiminnan taustalla olevan Suomen kansan kansallishaltia Väinämöinen. Väinämöisen, suuren tietäjän, olemassaolo on todiste suomalaisten olevan ”henkisesti sivistynyt” kansa. *Kalevala* on todiste tästä: Ervastin sanoin ”kansan omasta sydäimestä on tiedon kukka puhjennut”.¹⁴⁸ Käsitellen kansallishaltiaa ja tämän toimintaa kansallistunnon kehittämisessä tarkemmin seuraavassa alaluvussa.

3.2 *Kalevalan* Väinämöinen vs. Ervastin Väinämöinen

Väinämöinen on hyvin ristiriitainen hahmo. Hän on tietäjä, jumalsankari, normienriikkoja, yksi ensimmäisistä maailman luojavoimista. Osa Ervastin tulkinnoista myötäilevät tutkijoiden näkemyksiä, mutta mitä syvemmälle Ervast teosofisessa lunnassaan menee, sitä enemmän näkemykset alkavat erota toisistaan. Väinämöinen ei ollut Ervastille pelkkä jumalsankari, historiallinen henkilö tai tavallinen tietäjä – hän oli Suomen kansan suojelija, ihannesuomalainen, joka inspiroi suomalaisia suurmiehiä kansallisen heräämisen alulle panemisessa.

Folkloristi Anna-Leena Siikala (1999) kirjoittaa, että Väinämöinen edustaa itämerensuomalaisen kulttuurin alkujuuria muinaisessa ajattelussa. Väinämöinen muodostaa yhteyden aikaan ennen kaiken alkua, joten hän on merkki menneisyyden

---

¹⁴⁶ Karkama 2008: 124.

¹⁴⁷ Apo 2004: 280.

¹⁴⁸ Ervast 1985: 26–27.

muuttumattomuudesta. Väinämöinen saa auktoriteettinsa juuri siksi, koska hän sai alkunsa inhimillisen maailman ulkopuolella ja ennen ajan alkua. Juuri Väinämöinen kykenee välittämään erilaisia sosiaalisia kieltoja, sillä hän sai alkunsa nimenomaan yhteisönsä ulkopuolella, ei-inhimillisessä maailmassa. Toisaalta Väinämöinen ei ollut kansanrunoudessa pelkästään positiivinen auktoriteetti yhteisönsä apuna. Siikalan mukaan Väinämöinen häiritsee yhteisönsä elämää eri tavoin, esimerkiksi uhkaamalla yhteisöjärjestystä ja rikkomalla sukupuolimoraalia ja erilaisia sosiaalisia kieltoja.¹⁴⁹ Siikala (2012) lisäksi esittää, että Väinämöinen edustaa jotakin ihmisiä ja yhteisöjä suurempaa osallistumalla ennen aikaa tehtyihin ”maailman perustaviin alkutekoihin”, tehden hänestä jumalsankarin. Jumalsankariuden tuoman auktoriteetin lisäksi Väinämöinen, tietäjä iänikuinen, on oman yhteisönsä johtaja ja edustaja. Vanhuus tässä kontekstissa tarkoittaa myös sosiaalista asemaa: Väinämöinen on kirjaimellisesti vanhin, sillä hän on syntynyt ensimmäisenä.¹⁵⁰

Folkloristi Seppo Knuutila (1999) esittää, että käsitteenä sankari viittaa kahteen aktiiviseen toimintaan: joko sankarin toiminta saa aikaiseksi ihailua ja erilaisia hyötyjä, tai sitten toiminta johtaa häviämiseen, nöyryyttämiseen ja näistä alkunsa saaviin kostoaikeisiin. Väinämöinen edusti molempia sankaruuden ja sankarin puolia.¹⁵¹ Esi-merkkejä Väinämöisen nöyryytyksestä ja häviämisestä ovat sekä Aion että Pohjan tytön kosimisyrietykset.

Aion kosintayritys saa alkunsa *Kalevalan* kolmannesta runosta, jatkuu koko neljännen runon ja päättyy viidennen runon alussa. Joukahainen lupasi siskonsa Aion Väinämöiselle morsiameksi hävittyään kilpalaulannan. Aino tapasi Väinämöisen ensimmäistä kertaa, kun Aino oli lehdossa kauniissa koruissa. Väinämöinen sanoi hänelle, että pitäisi koruja vain Väinämöiselle. Aino tästä suuttui, repi korut päältänsä ja juoksi itkien kotiin. Aion äiti kuitenkin rohkaisi Ainoa pukemaan ylleen parhaimpansa Väinämöistä varten. Aino ei tähän suostunut, vaan karkasi kotoaan ja päätyi meren rannalle. Lopulta Aino hukuttautui. Kun Väinämöinen kuuli tästä, hän itki epäonneaan.

---

¹⁴⁹ Siikala 1999: 45–47.

¹⁵⁰ Siikala 2012: 219; 256–257.

¹⁵¹ Knuutila 1999: 12.

Pohjan tytön kosintaretki kuvataan *Kalevalan* 18. ja 19. runossa. Sekä Väinämöinen että seppä Ilmarinen matkustavat Pohjolaan kosimaan Pohjan tyttöä. Miehet so-pivat, että Pohjan tyttö saa valita, kumman ottaa puolisoikseen. Pohjolan emäntä ke-hottaa tyttöä valitsemaan Väinämöisen, mutta hän valitsee mieluummin Sammon ta-kojan, Ilmarisen. Pohjolan emäntä ei kuitenkaan antanut tyttärtään Ilmariselle ennen kuin tämä olisi tehnyt urotöitä. Onnistuttuaan kaikissa Ilmarinen lopulta sai Pohjan tytön morsiamekseen, kun Väinämöinen voivotteli, että hänen olisi pitänyt mennä naimisiin nuorempana.

Ervast selittää nämä epäonnistumiset sillä, että ihmiskunta (toisessa vertauk-sessa Pohjan tyttö) ei vielä ollut valmis vastaanottamaan Väinämöisen opetuksia ja jumalallista yhteyttä. Väinämöisen kosintaretket Pohjolaan kuvastavat pyrkimystä synnyttää uuden, hengellisesti kehittyneen ja hengessä kasvaneen ihmiskunnan. Ju-malan ja ihmiskunnan välillä on yhteys, jota molemmat haluavat toteuttaa.

”Mikä on silloin Pohjola - - ? Se on tämä meidän mainen elämämme ja Pohjan tyttö on ih-miskunta, ihmisten sielut. Jumalalliset voimat pyrkivät kohottamaan ihmiskuntaa, ne tahtovat yhtyä ihmiskuntaan, tahtovat tulla eläviksi ihmiskunnassa. - - ne tahtovat ihmisten sielujen kautta synnyttää uuden, korkeamman ihmiskunnan. Se on jumalallisten voimien koko pyrkimys.”¹⁵²

Sama epäonnistuminen tapahtui myös Ainon (tässäkin vertauksessa ihmiskun-nan) kohdalla: Ervastin mukaan Väinämöinen olisi halunnut Ainosta oppilaan, jota opastaa ja ohjata kohti korkeampaa tietoa ja valaistumista, mutta ”Ainosielu” oli liian peloissaan korkeamman totuuden ja korkeamman itsensä löytämiseksi¹⁵³. Ervast esit-tää, että Aino-runossa Ainon äiti symboloi ihmisen ruumista: ”se vaistomaisesti tietää, että henkinen kehitys olisi sille helpotukseksi”¹⁵⁴. Ainosielu kuitenkin suree mahdol-lisuutta joutua Väinämöisen morsiameksi ja jatkaa matkaa valaistumisen tiellä:

”Se [Ainosielu] kauhistuu viisautta. Viisaus on sen mielestä vanha ja iloton, vieras ja kylmä; jumalallinen elämä on sille tyhjyys, pohjaton avaruus, johon se itse sieluna huk-kuisi”.¹⁵⁵

”- - Ainosielu ei kuuntele omaa vaistoaan. Se mieluummin elää unelmissaan. Se ei heik-koudestaan tahdo tietää, ei voimansa mahdollisuuksista.”¹⁵⁶

---

¹⁵² Ervast 1999: 27–28.

¹⁵³ Ervast 1985: 201–207.

¹⁵⁴ Ervast 1985: 201.

¹⁵⁵ Ervast 1985: 201.

¹⁵⁶ Ervast 1985: 205.

Väinämöisen heikkoudet kansanrunoudessa ja *Kalevalassa* todistavatkin hänen inhimillisyyttään¹⁵⁷. Oman tulkintani mukaan Ervast näkee Väinämöisen heikkouksien johtuvan ihmiskunnan puutteista ja peloista, kuten Pohjan tytön ja Ainon kosintayrityksistä nähdään. Ihmiskunta, ihmisen sielu, ei ole vielä valmis ottamaan vastaan Väinämöisen oppeja.

Maailman ja Väinämöisen synty kuvataan *Uuden Kalevalan* ensimmäisessä runossa. Ilmatar, Väinämöisen äiti, kyllästyi yksinoloonsa ja päätti laskeutua maailman merille. Suuri tuulenpuuska sai Ilmattaren raskaaksi. Raskaus oli tuskallinen, joten Ilmatar pyysi Ukko Ylijumalalta apua. Ukko lähetti pesää etsivän sotkan, jolle Ilmatar nosti polvensa pesäpaikaksi. Pesiminen ja sotkan munimat munat kuitenkin polttivat Ilmatarta, joten hän liikautti polveansa särkien munat. Munankuoret muodostivat taivaan ja maan, päivän ja yön sekä tähdet ja pilvet; Ilmattaren liikkuminen puolestaan muovasi maata ja merta. Väinämöinen kyllästyi odottamaan synnytystä, joten hän ”synnytti itsensä” ja työnty ulos Ilmattaren kohdusta.

Ervast esittää, että Väinämöinen ja Ilmatar ovat yhtä. *Vanhassa Kalevalassa* luomisrunossa ei mainita Ilmatarta ollenkaan, vaan maailman luo Väinämöinen. ”Kun siis vanhassa Kalevalassa Väinämöinen luo maailman ja uudessa Ilmatar (jolloin Väinämöinen syntyy vasta myöhemmin), niin ei tarvitse otaksua, että tässä olisi kaksi ristiriitaista kertomusta vaan saman kertomuksen kaksi kehitysmuotoa. Itse asiassa Ilmatar ja Väinämöinen ovat yhtä.”¹⁵⁸

Ervastille Väinämöinen linkittyy voimakkaasti kolminaisuusoppiin, sillä Ervast näkee Väinämöisen edustavan maailman luoja ja maailmaa pyörittävää jumalallista olentoa, Logosta¹⁵⁹. Kolminaisuusoppia käsitelläänkin *Kalevalan avaimessa* juuri Väinämöisen merkityksen ja roolin takia. Ervast esittää, että kolminaisuusopin voi käsitellä myös Isänä, Äitinä ja Poikana, kun kristillisessä perinteessä kolmiyhteinen Jumala koostuu Isästä, Pojasta ja Pyhästä Hengestä. Ervastin jaossa Isä edustaa tajuntaa, Äiti ainetta ja Poika edellisten yhteistoiminnan tulosta, maailmaa.¹⁶⁰ Tämä versio

---

¹⁵⁷ Siikala 1999: 47.

¹⁵⁸ Ervast 1999: 14.

¹⁵⁹ Käsitteenä Logos tulee kristinuskosta, jossa Jeesus Kristus on Logos, sana.

¹⁶⁰ Ervast 1985: 56.

kolminaisuusopista esiintyy juuri (*Uuden*) *Kalevalan* luomiskertomuksessa: Isä (tanjunta) on tuuli, Äiti (aine) on Ilmatar ja Väinämöinen (maailma) on Poika¹⁶¹.

Toisaalta Ervast näkee, että Väinämöisen esiintyminen maailmana on liian pinnallinen tapa tulkita luomiskertomusta. Alkuperäinen kolminaisuus on hänen mukaansa tajunta, aine ja ilmennyt Jumala: Väinämöinen. Väinämöinen luo maailman ja ihmiset ovat luotu hänen kuvaksensa:

”Tajunnan ja aineen yhtymisestä ei - - synny maailmaa. Hengen äärettömyys ja aineellisen rajoituksen mahdollisuus yhtyvät siinä - - yksilöllisessä tajunnassa, jota nimitetään luojaksi eli Logokseksi”¹⁶²

”Aivan oikein ”poikaa” sentähden kuvataan eläväksi persoonallisuudeksi, Väinämöiseksi, joka vuorostaan maailman luo.”¹⁶³

Ervastin mukaan maailmaa luodessaan Väinämöinen luo kuvan itsestään: hän haluaa syntyä luomassaan maailmassa ja saavuttaa itsetietous. Tätä ”itsestään ulos astumista” kuvataan *Kalevalassa* Väinämöisen syntytarinassa: Väinämöinen Logoksenä haluaa astua maailmaan, jonka takia hän laskeutuu Ukko Ylijumalan hallitsemiaan aineeseen eli voimaan, jota Ilmatar yrittää puolestaan muovata.¹⁶⁴

” - - Logos, jumalallinen olento, maailmaa luodessaan luo kuvan itsestään, joka on hän itse. Hän astuu ikään kuin ulos itsestään, katsoo itseään ja aina kuitenkin kieltää luomansa todellisuuden - - Hän luo itsestään kuvan, katsoo itseään, ilmentää itseään, mutta aina taas hävittää tämän kuvan ja luo korkeamman.”¹⁶⁵

”Logos on taiteilija, työntekijä, joka tahtoo luoda taideteoksen, missä hän itse ilmenee. Se taideteos vierii hänestä itsestään, se on häntä itseään, hän tahtoo siinä itse tulla eläväksi.”¹⁶⁶

Ilmattaren polvelle laskeutuva sotka auttaa Ilmatarta synnyttämään ”aineelliset atomit”, jotka edustavat seitsemää eri maailmaa. Kolminaisuus tulee esille myös tässä: Logoksen *tahto* astua maailmaan, Ilmattaren *tunteet*, rakkaus ja viisaus yrittää ainetta muovata ja sotkan *järki*, jonka avulla aine lopulta muovautuu maailmoiksi. Tämä kolmiyhteinen Logos kääntyy vielä suuremman jumaluuden, eli Ukko Ylijumalan, puoleen saadakseen tältä apua maailman luomisessa.¹⁶⁷

---

¹⁶¹ Ervast 1985: 62–63.

¹⁶² Ervast 1985: 64.

¹⁶³ Ervast 1985: 64.

¹⁶⁴ Ervast 1999: 16–17.

¹⁶⁵ Ervast 1999: 16.

¹⁶⁶ Ervast 1999: 16.

¹⁶⁷ Ervast 1999: 14–17; 24–25.

Kolminaisuus edustaa Ervastille jumalallista joukkotajuntaa sen kolmessa eri toimintamuodossa eli "persoonassa". Myös ihminen on kolmiyhteinen¹⁶⁸: hänessä ilmenee niin tieto, tahto kuin tunto. Ervast lisää myös, että ilmennyt Jumala¹⁶⁹, Logos, on samalla tavalla tietävä, tahtova ja tunteva hahmo. Kun Logos esiintyy tahtona, hän on Isä; tuntona hän on Poika; tietona hän on Pyhä Henki.¹⁷⁰ Logos ei ole kuitenkaan korkein olento, vaan tämä on alisteinen kaiken takana olevalle taholle ja voimalle, Salaisuudelle, Salaiselle Jumalalle. *Kalevalassa* tätä Salaisuutta edustaa Ukko Ylijumala. Ukko Ylijumala edustaa absoluuttista olemista, kun taas Väinämöinen, Ilmarinen ja Lemminkäinen kuvastavat kolmiyhteisen jumaluuden eri puolia. Väinämöinen edustaa tässä jaossa Isää: hän on jumalallinen olento ja ensimmäinen Logos. Tahdon, tunnon (tunteiden) ja järjen kolmijaossa Väinämöinen puolestaan edustaa Tahtoa.¹⁷¹

Väinämöinen on Ervastin tulkinnassa myös Suomen kansallishaltia, deeva. Deevoilla oli oma määrätty tehtävänsä liittyen siihen kansaan, johon deeva on liittynyt. Kansoilla oli puolestaan omat tehtävänsä, jonka saavuttamiseksi deeva pyrki ohjaamaan kansaansa. Deevan ja kansan suhde olikin vuorovaikutuksellinen: kansa vaikutti deevaan ja deeva kansaan.¹⁷² Kuten edellisessä alaluvussa mainitsin, kansallinen herääminen ja tästä seurannut valtiollinen ja poliittinen itsenäisyys olivat Ervastin mukaan deevan ansiota ja todiste tämän olemassaolosta. Kansasta tuli itsenäinen, kun deeva alkoi johtamaan ja kasvattamaan kansaansa äidin lailla. Deeva myös innosti ja inspiroi esimerkiksi Lönnrotin, Snellmanin ja Runebergin kaltaisia "auttajasieluja". Deevan kansaansa liittyminen olikin mahdollista vasta, kun kansalla oli jokin historiallinen tai kulttuurinen tehtävä suoritettavanaan.¹⁷³

"Koska kansallishaltia on itsenäinen enkeliolento, joka vapaasta halustaan ryhtyy jonkun kansan johtajaksi, onko silloin - - jokaisella kansalla - - oma deevansa? Ei ole, eikä jokainen kansa olekaan siinä asemassa, että sillä olisi oma kansallishaltiansa. Suojelusenkeli liittyy kansaan vasta silloin, kun kansalla on jokin historiallinen tai muu kulttuuritehtävä

---

¹⁶⁸ Ervast 1985: 59. Ervastin mukaan tämän voi nähdä esim. silloin, kun ihminen "ei tiedä mitä haluaa"; hänen "minätajuntansa" on jakaantunut ja sisäiset ristiriidat ovat pinnalla.

¹⁶⁹ Ervast puhuu Väinämöisestä niin (ilmettynä) Jumalana, Logoksena kuin Väinämöisenä. Termien käyttäminen sekä samaan aikaan että ristiin tekee Logos-konseptin käsittelystä monimutkaista.

¹⁷⁰ Ervast 1985: 59-60.

¹⁷¹ Ervast 1999: 24-25.

¹⁷² Ervast 1979: 10-13.

¹⁷³ Ervast 1979: 15; 17; 61.

suoritettavanaan. Kaikilla suurilla valtakunnilla on henkijohtajansa, mutta ei joka kansanheimolla.”¹⁷⁴

Ervastin näkemyksen mukaan deeva on toisaalta ollut sekä Suomen kansan kansallissankari ja kansan korkeimpien ihanteiden edustaja¹⁷⁵ että oikea historiallinen henkilö. *Kalevalan* sankareiden nimet ovat olleet eräänlaisia sukunimiä tai titteleitä, joita on annettu nimen alkuperäisiä jumalallisia voimia voimakkaasti ilmentäneille henkilöille.¹⁷⁶ Väinämöinen oli kauan aikaa sitten elänyt suomalainen, joka rakasti heimoaan niin paljon, että päätti harjoittaa tajuntaansa niin pitkälle, kunnes hän saavutti mestarivihkimyksen. Näin Väinämöisestä tuli Suomen ”päänenkeli”, joka ohjasi ja johti Suomen kansaa tehtävässään.¹⁷⁷

”Väinämöinen on Suomen kansan kansallissankari. Väinämöinen edustaa Suomen kansan korkeimpia ihanteita, salaisimpia unelmia. - - Väinämöisessä Suomen kansa katselee itseään.”¹⁷⁸

3.3 Esimerkkitapaus: Väinämöinen Tuonen rannalla ja Antero Vipusen kohtaaminen

Väinämöisen matka Tuonelaan ja tapaaminen Antero Vipusen kanssa ovat *Uudessa Kalevalassa* 16. ja 17. runo. 16. runossa Väinämöinen veistää venettä, mutta häneltä puuttuu kolme sanaa, joilla saisi veneen valmiiksi. Väinämöinen arvelee saavansa sanat ”Manalan ikimajasta”, joten hän lähtee pitkälle matkalle Manalan saareen. Väinämöinen Manalan rannalle saapuessaan pyytää Tuonen tyttäjä lähettämään hänelle veneen, jolla Väinämöinen pääsisi veden yli. Tytti kysyy Väinämöiseltä, mikä hänet tappoi, sillä hänen kehossaan ei näkynyt kuoleman syytä. Väinämöinen valehdeltuaan tytille useaan otteeseen kertoo hän lopulta totuuden. Tuonen emäntä kieltäytyy antamasta Väinämöiselle puuttuvia sanoja ja yrittää estää häntä lähtemästä Tuonelasta. Väinämöinen onnistuu lopulta pakenemaan ja hän varoittaakin muita lähtemästä syyttä Manalaan. Samalla hän varoittaa kansaansa tekemästä pahaa toisilleen, sillä Manalan olot ovat karuja.

---

¹⁷⁴ Ervast 1979: 61.

¹⁷⁵ Ervat 1979: 46.

¹⁷⁶ Ervast 1985: 47–48.

¹⁷⁷ Ervast 1999: 154–156.

¹⁷⁸ Ervast 1979: 46–47.

17. runossa Väinämöinen edelleen etsii puuttuvia sanoja. Vastaantuleva paimen sanoo, että Antero Vipuselta saa puuttuvien sanojen lisäksi muutakin hyödyllistä. Hän kuitenkin varoittaa Väinämöistä matkasta, joten Väinämöinen pyytää seppä Ilmariselta apua ja suojahaarniskaa. Väinämöinen lopulta löytää Vipusen, herättää hänet, ja joutuu saman tien nielaistuksi. Väinämöinen yrittää paeta ja lopulta onnistuu-kin kiusaamalla Vipusta niin, että hän anelee Väinämöistä lopettamaan. Väinämöinen uhkailee jäävänsä Vipusen vatsaan, ellei saa sanojaan: ”mahti ei joua maan rakohon, vaikka mahtajat menevät”¹⁷⁹. Vipunen lopulta lauloi sanoja ja paljasti salattua tietoa, jota muut eivät tietäneet. Väinämöinen saa sanojen avulla veneensä vihdoin valmiiksi.

Suomalaisen kansanrunouden ja mytologian tutkija Martti Haavio näkee loveen lankeamisen ja siitä nousemisen kertovan siitä, että Tuonela on syvä onkalo veden alla, vesivainajala, johon noita loveen lankeamisessa sukeltaa¹⁸⁰. Noita, joka on ollut liian pitkään lovessa, kuolee: hänen sielunsa on ikään kuin jäänyt matkalle, eikä sitä ole löydetty tai kutsuttu takaisin¹⁸¹. Antero Vipunen on juuri tämänkaltainen loveen langennut tietäjä¹⁸², jonka keho kuoli, koska hänen sielunsa jäi matkalle¹⁸³. Haavion mukaan myös Väinämöinen on sekä loveen lankeava noita että tietäjä¹⁸⁴. Haavio tukeutuu loveen lankeamisen kuvauksissa saamelaisiin lähteisiin suomalaisten lähteiden puuttumisen takia ja olettaa saamelaisten kuvausten sopivan myös suomalaisiin kuvauksiin¹⁸⁵. Hän perustelee tätä esimerkiksi Antero Vipuseen ja Väinämöiseen liittyvällä eepillisellä runoudella sekä loitsustosta löytyvällä loveenlankeamisterminologialla¹⁸⁶. Vaikka on mahdollista, että suomalaisia loveenlankeamisia kuvaillaan eri tavalla, tukeudun silti Haaviston näkemykseen kuvauksien yhteneväisyydestä. Myös Ervast mainitsee loveen lankeamisen ja shamaanit, mutta hän pitää tämänkaltaista lankeamista ”alempiarvoisena” siirtymisenä henkimaailmaan. Jos shamaani haluaa langeta yhä syvemmälle, myös hän joutuu silloin turvautumaan ulkopuoliseen, tässä tapauksessa teosofian, apuun.¹⁸⁷

---

¹⁷⁹ Uusi Kalevala 1849 (2004): 140.

¹⁸⁰ Haavio 1967: 289–293.

¹⁸¹ Haavio 1967: 296.

¹⁸² Haavio puhuu yleisesti noitien loveen lankeamisesta, mutta kutsuu Antero Vipusta silti tietäjäksi.

¹⁸³ Haavio 1967: 296.

¹⁸⁴ Haavio 1967: 326.

¹⁸⁵ Haavio 1967: 295.

¹⁸⁶ Haavio 1967: 311–313.

¹⁸⁷ Ervast 1979: 84.

Alun perin Väinämöinen matkaa Tuonelaan etsimään kolmea puuttuvaa sanaa tarvitsemansa tietoa varten¹⁸⁸. Ervastin mukaan Väinämöinen ei mene Tuonelaan fyysisessä kehossaan, vaan hän lähtee matkaan omassa astraaliruumiissaan¹⁸⁹, henkenä¹⁹⁰. Ervast puhuu tässä yhteydessä ”persoonallisesta itsetietoudesta”, jonka itsekontrollin säilymisen kannalta on tärkeää luoda ”silta uni- ja valvetilan välillä”¹⁹¹.

”Jos siis itsetietoinen tahtoo poistua ruumiistaan, on rakennettava silta valve- ja unitilan välille, silta, joka sallii tajunnan säilyä. On aivan kuin kannettava aivot mukana tilasta toiseen. On vietävä yli fyysillisen ruumiin hienoimmat osat, sen eetterisimmät alkuvoima.”¹⁹²

Ihminen irtautuu nukkuessaan ruumiistaan ja tämän tajunta siirtyy toiseen maailmaan: nukahtaminen tarkoittaa itsetietouden ja itsensä kontrollin kadottamista. Ervastin mukaan uni- ja valvetilan välisen sillan rakentaminen on oleellista¹⁹³, jos haluaa säilyttää kontrollin omasta tajunnastaan, kun ihminen ruumiistaan lähtee.¹⁹⁴ Väinämöisen kyky palata takaisin maan päälle omana itsenään todistaa hänen olevansa todellinen tietäjä¹⁹⁵, sillä astraaliruumiina Tuonelaan lähteminen ja sieltä palaaminen on mahdollista vain ”kylliksi kehittyneille” ihmisille¹⁹⁶. Ervast näkee Väinämöisen nimenomaan *totuudenetsijänä*, Tuonelaan menevänä Orfeuksena¹⁹⁷, joka samalla tavalla etsii jotakin hänelle tärkeää ja merkityksellistä. Matka Tuonelaan todistaa sen, että Väinämöinen on enemmän kuin tavallinen ihminen¹⁹⁸.

”Siinä kerrotaan miehestä, jonka päähän pälkähtää lähteä tuonelaan kuolleita katsomaan - - täysin terveenä ja elinvoimaisena maan päällä eläjänä. Tämä yksin riittää todistamaan, että Väinämöinen ei ollut jokapäiväinen ihminen - - Väinämöinen on tuonelaan lähtiessään totuuden etsijä, salatieteilijä, joka yrittää murtaa kuoleman portit.”¹⁹⁹

Antero Vipusesta ei *Kalevala* juuri erityisesti kerro. Kuten aiemmin olen kirjoittanut, Vipunen on vanha tietäjä, jonka ruumis on kuollut loveen lankeamisen aikana. Martti Haavio kirjoittaa teoksessaan *Väinämöinen: suomalaisten runojen keskushahmo*

---

¹⁸⁸ Ervast 1999: 92.

¹⁸⁹ Ikään kuin itsetietoinen haamu.

¹⁹⁰ Ervast 1999: 136.

¹⁹¹ Ervast 1999: 93.

¹⁹² Ervast 1999: 93.

¹⁹³ Ervast ei ole paljastanut aineistossani sitä, pystyykö hän itse tekemään näin.

¹⁹⁴ Ervast 1999: 92–93.

¹⁹⁵ Ervast 1999: 94.

¹⁹⁶ Ervast 1999: 136.

¹⁹⁷ Orfeus on kreikkalaisessa mytologiassa esiintyvä soittaja, joka yritti hakea rakkaansa Eurydiken manalasta, mutta lopulta epäonnistui.

¹⁹⁸ Ervast 1999: 91–92.

¹⁹⁹ Ervast 1999: 91–92.

(1950), että kansanrunoissa myös esimerkiksi Ilmarinen tai Lemminkäinen ovat vierailleet Vipusen haudalla. Tarinoiden kaava on suurin piirtein sama kuin Väinämöisen vierailulla: puut ovat kasvaneet Vipusen päälle, vierailija kehottaa Vipusta nousemaan haudastaan ja luovuttamaan sanansa. Haavio myös mainitsee Lapissa pitkään kerrotun tarinan, jossa noita käy ”hakemassa tietoa” Akmeeli Antereeuksen haudalta ja pitääkin osuvana sitä, että Lönnrot sijoitti samanistisen leiman omaavan loitsujakson juuri Vipusta koskevaan kohtaan.²⁰⁰

Folkloristi Lotte Tarkka (2005) kirjoittaa, että vaikka sekä Antero Vipunen että Väinämöinen olivat tietäjiä, olivat heidän roolinsa erilaiset. Siinä missä Väinämöinen oli aktiivinen, oli Vipunen passiivinen.²⁰¹ Väinämöinen etsi, vaati ja otti tiedon, Vipunen vastustamisen jälkeen alistui ja tiedon antoi. Tietäjän tiedonhaku häntä vanhemmalta tai suuremmalta tietäjältä heijastaa shamaanin matkaa tuonpuoleiseen²⁰². Myös Anna-Leena Siikala (2012) esittää, että Väinämöisen matka Tuonelaan edustaa tyypillistä kuvausta shamaanimatkasta²⁰³. Hän myös kirjoittaa, että Väinämöisen joutuminen Vipusen vatsaan palautuu kansainvälisestäkin tunnettuun nielemismotiiviin: vatsaan päätyminen on kuin ”kohtuun” palautuminen ja uudestisyntyneenä palaaminen²⁰⁴. Ervast jakaa tämän näkemyksen: Väinämöinen palaa Antero Vipusen luota uudestisyntyneenä ja valaistuneena.

Antero Vipunen edustaa Ervastille itse luontoa, sen tajuntaa ja maailmaa, jonne kaikki vainajat menevät: taivasta. Vipusen nukkuminen vertautuu vainajien ikiuneen, Vipusen syöminen vainajien itsetietouden menettämiseen taivaassa ja Vipusen taistelu Väinämöistä vastaan taivaan suojelemista kärsimykseltä ja pahalta.²⁰⁵ Antero Vipunen on kuin ”luonnon muisti”, joka sisältää kaiken vanhan tiedon, jota ei tule unohtaa. Väinämöisen voitto Vipusesta ja korkeamman tajunnan tilaan nouseminen oikeuttavat Väinämöisen ”lukemaan elämän kirjaa”, joka tiivistyy Antero Vipusen hahmossa.²⁰⁶

---

²⁰⁰ Haavio 1967: 113.

²⁰¹ Tarkka 2005: 139.

²⁰² Tarkka 2005: 139.

²⁰³ Siikala 2012: 261.

²⁰⁴ Siikala 2012: 244.

²⁰⁵ Ervast 1985: 157.

²⁰⁶ Ervast 1999: 99–100.

” - - Lähde vanhan tietäjän [Antero Vipunen] luo, tietäjän, jossa kaikki menneisyys elää. Kun menet sen luo, niin menet maailmaan, missä elää muisto kaikesta entisestä tiedosta ja viisaudesta, sillä luonnosta ei mikään häviä, sillä tajunnasta ei mikään häviä. - - Tajunnan syvin salaisuus on siinä, että se aivan kuin ikuisessa nykyisyydessä käsittää kaiken menneen ja aavistaa tulevan. Tämä muisti on luonnossa, ja sitä ihminen on oikeutettu lukemaan, kun hän sitä lukea taitaa. - - Väinämöinen voitti kaikki vaikeudet. Hän nousi siihen tajunnan tilaan, jossa hänen edessään avautui luonnon muisti, joka kertoi hänelle maailman historian, maailman synnyn. Hän sai lukea sitä elämän kirjaa, joka on lukittu kaikilta muilta, kunnes ovat kehittäneet itsessään tämän kyvyn.”²⁰⁷

Aktiivisuus nähdään usein maskuliinisena ja yhdistettynä miehiin, kun taas passiivisuus feminiinisena ja yhdistettynä naisiin. Antero Vipusta voi tästä näkökulmasta käsin pitää jopa naisellisena voimana: luontoon yhdistettynä ja luontona esiintyvänä, kohdullisena ja (uudelleen)synnyttävänä sekä ihmiset itseensä sulauttavana ja suojelevana henkenä. Vipunen ei anna, vaan häneltä pitää ottaa. Vaikka Vipusta ei tarvitse suoraan opettaa tai ohjata niin kuin Ervastin muissa *Kalevalan* naishahmojen analyysissä, tulkitsemme Vipusta tästä huolimatta enemmän feminiinisena kuin maskuliinisena voimana. Varsinkin uudelleensynnyttäminen ja luontoon yhdistäminen vahvistavat näkemystäni Antero Vipusen feminiinisemmästä roolista Väinämöisen tarinassa.

Elias Lönnrot (1802–1884) esittää lääketieteen väitöskirjassaan *Om finnarnes magiska medicin (Suomalaisten maagisista parannuskeinoista)* (1832) näkemyksensä tiedosta ja sen olemuksesta. Lönnrotin mukaan ihminen on kaiken alussa yhdistynyt Jumalaan, mutta ajan myötä etäänntynyt tästä yhteydestä. Jumalasta peräisin oleva tieto on ”kadottanut itsensä” haarautuessaan ja jakaantuessaan eri oksiin.²⁰⁸ Lönnrot huomauttaa, että tiedon puu kasvattaa myös juuria: latvat ovat tiedon ”päiväpuoli” ja juuret ”yöpuoli”. Päiväpuolen tietoa edustavat esimerkiksi järki ja aistit, yöpuolta unet ja aavistukset. Pelkkään päivä- tai yöpuoleen perustuva tieto on yksipuolista: tiedon eri ”puolikkaat” ovat tasa-arvoisia keskenään, eikä yhtä tulisi korostaa toisen kustannuksella.²⁰⁹ Päiväpuolen ja yöpuolen tieto on myös tietyllä tavalla luokkakysymys: päiväpuoli liitetään oppineisiin ja yöpuoli oppimattomiin, päiväpuolen tiedon ”julistamiseen” itsensä yöpuolen voittajaksi²¹⁰. Lönnrotin mielestä vain puutteellinen tiede tarkastelee ihmistä pelkistä materiaalisista lähtökohdista käsin, jättäen ihmisen henkisen

---

²⁰⁷ Ervast 1985: 99–100.

²⁰⁸ Saarelainen 2011: 58. Lönnrot vertaa alkuperäisen tiedon haarautumista puuhun ja sen oksiin. Hän myös huomauttaa, että puu kasvaa juurillaan alaspäin.

²⁰⁹ Saarelainen 2011: 58–59.

²¹⁰ Saarelainen 2011: 72–73.

puolen käsittelemättä²¹¹. Ruumis ja henki eivät ole toisistaan riippumattomia, vaan vaikuttavat toisiinsa tasapuolisesti. Lönnrotin mukaan yritykset yhdistää nämä kaksi puolta ovat olleet epäonnistuneita: materiaalisen ymmärretään vaikuttavaan sekä materiaan että henkeen, mutta hengen vaikutus materiaaliseen kielletään²¹².

Lönnrot näkee, että kansanrunous ja kuvallinen kieli tarkastelevat todellisuutta elävänä, orgaanisena olentona, joka ottaa samaan aikaan huomioon sekä materiaalisen että henkisen olemisen. Kansanrunous ei kuvasta sitä, mitä todella tapahtui, vaan ihmisten toiveita ja ajatuksia siitä, mitä voi tapahtua. Rajattoman tiedon omaaminen on mahdollista vain Jumalalle: ihmisen tieto on automaattisesti rajallista. Lönnrot kokee, että tiedon päiväpuoli ei ota tätä huomioon eikä tätä tunnusta.²¹³ Tiedon yöpuoli on mielikuvituksesta kumpuavaa runoutta ja ilmaisu ihmisen henkisyydestä²¹⁴.

Ervastin mukaan vain henkisesti vapaa ja vapaamielinen ihminen voi myöntää, että ihmisen tieto voi ylettyä kauemmaksi kuin mitä se tavallisessa jokapäiväisessä elämässä yltää ja että ihmiselle on täten mahdollista saada käsiinsä yliluonnolliselta vaikuttavaa tietoa²¹⁵. Ervast pitää juuri *Kalevalan* sisältävän vanhojen suomalaisten tietäjien "mysteriotietoa" sekä näkymättömän maailman salaisuuksia. *Kalevalan* muodon sisällä piilevä tieto on Ervastin mukaan toki yleismaailmallista, mutta suodatettu suomalaisen "filtterin" läpi, joten tietoa voidaan kutsua suomalaiseksi.

"Kun sanomme Kalevalasta, että siinä kuvastuu esi-isiemme viisaus, tarkoitamme, että sen [...] muodon sisällä piilee vanhojen suomalaisten tietäjien mysteriotietoa näkymättömän maailman salaisuuksista. Heidän tietonsa ovat itsessään yleismaailmallisia ja yleisinhimillisiä, mutta tiedot ovat suomalaisten tietäjien hankkimia ja suomalaisen sielun heijastamia, ja sentähden niiden viisautta voi kutsua suomalaiseksi."²¹⁶

Kuten Lönnrot väitöskirjassaan, myös Ervast näkee tiedon piilevän tekstin takana, pyhänä henkenä, jonka avaamiseen tarvitaan tiettyä mielentilaa. Lönnrot ei pitänyt *Kalevalaa* pyhänä kirjana, mutta ajatus materiaalisen maailman ulkopuolella olevasta yhdenvertaisesta tiedosta kulkee samoja polkuja. Sekä Ervast että Lönnrot kokevat, että kansanrunoutta ei tule lukea kirjaimellisesti, sillä se ei kerro siitä, mitä konkreettisesti on tapahtunut, vaan siitä, mitä voi tapahtua: että se kuvastaa ihmisen

---

²¹¹ Saarelainen 2011: 72.

²¹² Saarelainen 2011: 64–66.

²¹³ Saarelainen 2011: 75–77.

²¹⁴ Saarelainen 2011: 80.

²¹⁵ Ervast 1985: 24.

²¹⁶ Ervast 1985: 45.

sisällä olevaa henkistä puolta ja ajattelun rikkautta. Ervastian mukaan *Kalevalassa* esitetyt totuudet ovat nimenomaan vertauskuvien muodoissa. Toisaalta Ervast pitää henkeä tärkeämpänä kuin materiaa, ja hänen mukaansa ”teosofinen sivistys” on nimenomaan uskoa henkeen eikä materiaan.²¹⁷ Teosofinen maailmankatsomus onkin näkökulma, joka erottaa Ervastian ja Lönnrotin näkemykset toisistaan.

Näen Ervastian ja Lönnrotin ajatteluihmissa selkeitä yhteneväisyyksiä: ihmisen tieto ei muodostu pelkästään fyysisen maailman ja materialistisen ulottuvuuden tiedosta, jota voi ihmisen aisteilla havaita, mitata ja tutkia. Ihmisen sielunmaailma muodostuu muustakin kuin vain järjestyksestä ja logiikasta: ”tiedon yöpuoli”, haaveet, kuvitelmat ja aavistukset muodostavat yhtä tärkeän osan tiedosta ja ihmisen olemuksesta. Ervast jakaa tämän tyyliiset näkemykset: hän korostaa, kuinka vain materialistiseen tiedon kuvaan tukeutuvat ihmiset näkevät vain osan todellisesta tiedosta. Vaikka Ervastian ja Lönnrotin erottavat sekä aika että yhteiskunnallinen tilanne, koen tärkeänä huomata yhteneväisyyksiä heidän näkemyksiensä välillä – tieto ja sen syvin olemus tarvitsee sekä järjeliä että haaveilua.

---

²¹⁷ Ervast 1999: 21.

4 LOPPUPÄÄTELMÄT JA YHTEENVETO

Ervast esittää, että Väinämöisen matka Tuonelaan tiedon ja totuuden etsijänä peilautuu teosofien ihanteisiin sekä teosofien maailmankuvaan. Esitän, että *Kalevalan avaimessa* tarina Antero Vipusen ja Väinämöisen kohtaamisesta ja voimien mittelöstä kuvastaa teosofien omaa matkaa syvemmän ja salatun tiedon äärelle. Ervast kuvailee, kuinka Väinämöinen joutuu menemään yhä syvemmälle Tuonelan läpi tietoa saadakseen ja tiedon löytäneenä hän syvyydestä kohoaa valaistuneena taivaaseen. Ervastin mielestä myös teosofien on käytävä samanlainen matka: salatun tiedon paljastuminen ja aukeaminen vaatii syvempää perehtymistä, syvälle matkustamista, ja kun tämä on saavutettu, aukeaa taivas valaistumisen myötä. Kuten Ervast kirjoittaa, vain teosofiiseen maailmankatsomukseen perehtyneet ja sitä noudattavat voivat päästä oikean tiedon piiriin ja nähdä fyysisen, materiaalisen maailman ohi.

Ervast pitää *Kalevalaa* ennen kaikkea oppaana tietouteen. Eepos on sekä opettaja että tietäjä: *Kalevala* ohjeistaa sen lukijoita kohti muinaista viisautta ja näyttää, kuinka sen voi saavuttaa; eepos myös itsessään sisältää yleismaailmallisia totuuksia, jotka se on valmis lukijoilleen näyttämään. Ervast osoittaa *Kalevalan avaimessa* sen, mikä eepoksessa on pyhää ja mitä salaisuuksia se voi paljastaa sille, joka osaa *Kalevalaa* syvällisemmin lukea. Ervast antaa *Kalevalan avaimessa* teosofiset työkalut, ”avaimet”, jotka paljastavat *miten* eeposta tulisi lukea, jotta sen salaisuudet ja totuudet avautuisivat lukijoilleen. Ervast näyttää, kuinka teosofia ja teosofinen maailmankatsomus ovat juuri ne keinot, joiden avulla *Kalevalan* todellinen merkitys ja sanoma avautuvat.

Esitän, että Ervastin tulkinnan mukaan Väinämöinen ja Antero Vipunen edustavat teosofeja eri tiedon etsimisen ja valaistumisen polulla. Kansanperinteen rooleissa

molemmat ovat tietäjiä: Väinämöinen aktiivisena tietäjänä ja Vipunen passiivisena. Tietäjäyydessä yhteistä heillä on sama teosofinen maailmankatsomus: Ervastin mukaan kaikki tietäjät ovat teosofeja, sillä pelkästään teosofian kautta voivat ihmiset päästä salaisen totuuden ja piilotetun tiedon jäljille. Ervastin esittämän teosofisen maailmankatsomuksen kautta Väinämöinen ja Vipunen ovat puolestaan opettajan roolissa: Vipunen opettaa Väinämöistä ja Väinämöinen puolestaan ihmiskuntaa, erityisesti Suomen kansaa.

Opettajina ja tiedon haltijoina eivät Ervastin tulkinnan mukaan toimi pelkästään Väinämöinen ja Antero Vipunen, vaan koko *Kalevala* voidaan nähdä opettajana. *Kalevala* ohjaa ihmisiä lopullisen tietouden äärelle ja näyttää, kuinka sen voi saavuttaa. Tämä tieto ei ole kuitenkaan kaikille avoin, vaan *Kalevalaa* täytyy lukea oikealla tavalla, oikealla asenteella. Tämän takia Ervastin näkemys eepoksesta antaa kuvan kaksijakoisesta *Kalevalasta*: potentiaalisesti avoin kaikille, käytännössä vain harvoille. Esitän, että teosofisessa kontekstissa itse *Kalevala* voidaan nähdä samalla tavalla opettajana kuin Väinämöinen ja Antero Vipunen. Eepoksella on sama tehtävä kuin suurilla tietäjillä – ohjata, opettaa ja säilyttää ikiaikaista tietoa.

4.1 Tulosten esittely

Mitä pidemmälle tutkielmassani menin, sitä enemmän aloin keskittyä *tietäjäyyden* ja *opettajuuden* teemoihin. Sekä Väinämöinen että Antero Vipunen ovat tietäjiä ja tietäjäys kuvastaakin heidän hahmojaan hyvin *Kalevalan avaimessa*. Näen, että tietäjäys tarkoittaa tässä yhteydessä sekä tietäjää kansanuskon hahmona että tiedon haltijana ja omistajana. Opettajuus ja opettajana toimiminen myös kuvastavat Väinämöisen ja Vipusen sisäistä olemusta: Vipunen opettaa Väinämöistä, joka puolestaan opettaa paitsi teosofeja, myös Suomen kansaa yleisesti. Väitän, että tietäjänä ja opettajana olemisen ja toimimisen ovat olennainen osa sekä Väinämöistä että Vipusta. Teosofian silmin katsottuna opettajan ja oppilaan suhde näyttyy hyvin heidän välisessään kanssakäymisessään: Vipunen edustaa alkuperäistä, muulta maailmalta salattua tietoa, Jumalan jälkeen suurinta opettajaa; Väinämöinen edustaa sekä teosofeja auttavaa ja opettavaa ”megatietäjää” että koko Suomen kansaa ohjaavaa, suomalaisten

kansallishengen edustajaa, joka sekä opettaa että oppii tavallisilta²¹⁸ ihmisiltä. Matka Tuonelaan ei ole helppo, joten Väinämöisen on oltava tienraivaaja ja suunnannäyttävä muille matkalaisille.

Ervastin tulkinta paljastaa *Kalevalan avaimessa* hyvin kaksijakoisen opettajuuden ja tietäjyyden kuvan. Teoriassa tiedon avaimet ovat saavutettavissa kenelle tahansa, mutta käytäntö rajaa tämän mahdollisuuden pienemmälle joukolle. Täydellisen tiedon voi saavuttaa vain harvat ja valitut, vaikka kaikki voivatkin sitä etsiä. Ervast kirjoittaa, että teosofeilla on tapata erottaa kaksi reittiä tiedon luokse: ensimmäisellä tiellä keho viritellään ”käyttökuntoon”, jotta toisella, varsinaisella tiedon tiellä, sitä voi käyttää ja edelleen kehittää²¹⁹. Ihmisen sielun pitää kuitenkin olla ikään kuin oikeassa vireessä, jotta se on valmis puhdistuksen tielle: ihmisen pitää antaa itsensä totuudelle ”lunnaiksi”²²⁰. Ervastin mukaan ihmisellä tuleekin olla nöyrä mieli ja puhdas sydän tiedon etsimiseen sekä rakkautta ja antautumista tiedolle, jotta sitä voi lähestyä²²¹.

Ervast esittää, että Väinämöisellä on useita rooleja. Hän on totuudenetsijä²²², joka edustaa tietä lopulliseen viisauteen ja valaistumiseen. Hän on kansallinen suojeluskeli, joka innoitti sekä suomalaisia suurmiehiä että Suomen kansaa uuteen kukoistukseen, kulttuuriseen ja henkiseen heräämiseen. Hän toimii vuorovaikutuksessa rakkaan kansansa kanssa: samalla kun hän innoittaa, vaikuttaa ja suojelee suomalaisia, suomalaiset muovaavat häntä ja hänen rakkauttaan. Hän on myös tietäjä paitsi jumalallisen tiedon haltijana, myös termin kansanuskonollisessa roolissa. Hän opettaa näkymättömän maailman salaisuuksia, jotta ihmiset pystyisivät kehittymään pidemmälle.

Väinämöisen rooli opettajana on toisaalta kaksijakoinen. Hän on samaan aikaan sekä eksklusiivinen, vain harvoille ja valituille saavutettavissa oleva ja salaisuudet paljastava ohjaaja että koko kansalle tarkoitettu, sitä oikealle tielle auttava, valaistunut ja kansaansa rakastava omnipresenssi. Ervast esittää, että ”ensimmäinen” Väinämöinen oli niin voimakas tietäjä ja niin intohimoisesti kansaansa rakastava henkilö, että

---

²¹⁸ Tässä tapauksessa ei-teosofeja.

²¹⁹ Ervast 1985: 189.

²²⁰ Ervast 1985: 192.

²²¹ Ervast 1985: 206–207.

²²² Ervast viittaa Väinämöiseen totuudenetsijänä useaan otteeseen: esim. Ervast 1985: 154 ja Ervast 1999: 92.

hän siirtyi materiaalisesta maailmasta pois suojellakseen, ohjatakseen ja opettaakseen rakasta kansaansa. Ervast jatkaa, että Väinämöisen rooli ei muutu, vaikka hänen ruumiillisuutensa katosi – hän on aina ja ikuisesti kansansa mukana.

Väinämöisen tavoite saada puuttuvaa tietoa vie hänet sekä syvälle Tuonelaan että korkealle taivaisiin. Jotta Väinämöinen löytää tarvitsemansa puuttuvat sanat, täytyy hänen laskeutua alas yhä syvemmälle Tuonelasta aina Antero Vipusen luokse puuttuvan tiedon etsimistä varten. Vipusen luona ollessaan Väinämöiselle avautuu tie taivaisiin, lopullisen tiedon tykö. Ervast rinnastaa Väinämöisen tiedonhakumatkat teosofien ja muiden tiedonetsijöiden omiin matkoihin totuuden äärelle: Väinämöisen seikkailut Tuonelassa ja Antero Vipusen luona toimivat ikään kuin matkaoppaana korkeamman tiedon saavuttamiseksi, vaikeuksineen kaikkineen²²³. Ervast kokee, että Väinämöistä itseään voidaan tulkita teosofina – todellisena totuudenetsijänä, tiedon löytäjänä ja itsensä kehittäjänä.

Antero Vipusen rooli opettajana ja tietäjänä on hieman erilainen kuin Väinämöisen. Ervastin mukaan siinä missä Väinämöinen etsii tietoa *tässä ja nyt*, edustaa Vipusen tietous *muinaista*, muilta unohtunutta viisautta. Myös opettajan on opittava, eikä Väinämöinen ole tässä poikkeus. Tämän takia tulkitsem Ervastin tavoin Väinämöisen edustavan myös teosofeja yksilöinä – aina syvemmälle tietouteen pyrkivänä totuudenetsijänä. Vipunen edustaa sitä muinaista luonnon muistia ja salattua tietoa, jota jokainen teosofi pyrkii löytämään.

Ervastin mukaan *Kalevala* edustaa suomalaista salatiedettä, vaikka tulkitseekin eeposta lähinnä symbolisesti. *Kalevalan* esittämät viisaudet eivät ole yksittäisissä sanoissa tai virkkeissä, vaan ajatuksina sanojen takana. Teosofinen ja kalevalainen maailmankatsomus tarjoavat Ervastin mukaan vaihtoehdon tieteellisen materialistiselle maailmankatsomukselle sekä lahkolaishenkiselle kristinuskolle. Tieto ei ole sidottu fyysiseen maailmaan, se on paljon muuta. Ervast muistuttaa, että vaikka materiaalista todellisuutta ei tarvitse kokonaan hylätä, vaatii ”tietoon pääsemiseksi” erityisesti henkistä kasvua, henkisiä kykyjä sekä avoimen sydämen ja mielen. Teosofia tarjoaa avaimet valaistumiseen; *Kalevalasta* löytyy ohjeet, miten tämä saavutetaan. *Kalevala* on opettaja, joka paljastaa sitä todellisesti lukevalle, sen todellista sanomaa etsiville,

---

²²³ Ervast 1999: 139–140.

vanhan suomalaisen viisauden – viisauden, jonka kaikki kansat omilla uniikeilla tavoillaan jakavat. *Kalevala* on kartta viisauten: menneestä tulevaisuuteen.

4.2 Jatkotutkimus

Sekä *Kalevala* että Pekka Ervast ovat hedelmällisiä tutkimuskohteita. Vaikka *Kalevalaa* onkin tutkittu teoksen julkaisusta asti, luovat erilaiset lähestymistavat uusia näkökulmia ja, kuten Pekka Ervast ehkä sanoisi, paljastavat meille uutta, mahdollisesti aikaisemmin meiltä piilotettua tietoa.

Pekka Ervastin kirjoitukset ja luennot ovat varsinainen aarreaitta tutkijoille. *Kalevalan avain* tarjoaa runsaasti erilaisia tutkimusaiheita: esimerkiksi H.P. Blavatskyn teoksessa *Salainen oppi II* (1888) mainittu juurirotuteoria esittäytyy myös *Kalevalan avaimessa*, mutta paino on enemmän juurirotujen magiassa. Muita mielenkiintoisia aiheita *Kalevalan avaimessa* ovat esimerkiksi *Kalevalassa* ilmenevä kolminaisuusoppi sekä naisten asema niin teoksessa itsessään kuin teosofiassa yleisestikin. Yksi mielenkiintoinen piirre Ervastin tulkinnassa on oppilaiden suhde opettajiinsa: Ervast näkee, että oppilaat ovat ”naisellisessa” ja vastaanottavassa suhteessa ”miehisiin”, tiedon antaviin opettajiin nähden²²⁴. Sukupuolien erottelu juuri passiivinen-aktiivinen ja ottava-antava-jakoihin on ollut yleinen käytäntö jo vuosisatoja, ellei -tuhansia, ja onkin mielenkiintoista tarkastella, miten jako näkyy paitsi teosofiassa, myös muissa esoteerisissä liikkeissä ja suuntauksissa.

Muista *Kalevalan* ulkopuolisista aiheista esimerkiksi Ervastin suhtautuminen rauhanaatteeseen ja sotaan on ajankohtainen peilattuna sekä hänen omaan aikaansa²²⁵ että nykyaikaan: Venäjän hyökkäyssota Ukrainaan on nostanut keskustelut paitsi Venäjän asemasta ja merkityksestä naapurimailleen ja Euroopalle, myös sodankäynnistä yleisesti. Ervastin näkemys riitaisasta ja sotaisasta valtakirkkojen kristinuskosta on myös hedelmällinen tutkimuksen aihe, erityisesti verrattuna virallisen kristinuskon rinnalla kulkeviin, enemmän tai vähemmän vastakulttuuriin kuuluviin uskonnollisiin liikkeisiin sekä uskonnolliseen ja hengelliseen elämään. Kysymys on relevantti sekä

---

²²⁴ Ervast 1985: 361.

²²⁵ Hänen mielipiteensä esim. vuoden 1905 suurlakosta erosi muiden suomalaisten teosofien näkemyksistä: Ervast korosti rauhaa.

1800–1900-lukujen taitteen että meidän aikamme hengelliseen liikehdintään: mitä vaihtoehtoja ihmisillä on ollut hengellisen elämänsä luomiseen, kehittämiseen ja kuvastamiseen? Kuinka vapaasti ja mitä keinoja käyttäen ihmiset luovat itsensä näköisen hengellisyyden?

Toinen, myös nykyaikana relevantti kysymys on rasismi esoteerisissa liikkeissä. Rasismi tulee teosofiassa esille juurirotuteoriassa: ihmiset ovat lajiteltu eri kehitysas- teille, jotka heijastavat älyllistä, hengellistä ja kulttuurista kehittymisen astetta. Teoso- fian kohdalla esille voi ottaa myös kulttuurisen omimisen, sillä 1800-luvulla Teosofi- nen Seura, teosofiaa ja sen ideologiaa voimakkaasti muuttanut liike haki paitsi inspi- raatiota, myös suoranaisia uskomuksia, oppeja ja hengellisiä piirteitä muista uskon- noista erityisesti H.P. Blavatskyn johdolla. Kulttuurinen omiminen näyttäytyy myös muissa uushenkisissä liikkeissä: esimerkiksi nykynoituutta ja wiccalaisuutta on kriti- soitu eri vähemmistö- ja alkuperäiskansojen uskonnoilla ja uskonnollisilla tavoilla lei- kittelyllä. Kysymys kulttuurisesta omimisesta on uskon kohdalla kuitenkin hankala: voiko uskoa omia ja kenelle eri uskonnollisuudet ja uskonnolliset tavat ovat avoimia? Voiko omaa henkistä elämää rakentaa vapaasti eri uskonnoista otetuista palikoista, vai tuleeko raja jossain vaiheessa vastaan?

5 LOPUKSI

Syyskuinen vierailu Helsinkiin johdatti minut Jeesuksesta ja Jumalan rakkaudesta saarnaavan miehen ohi. Normaalisti en keskity kristillistä sanaa julistavien henkilöiden esityksiin, mutta jokin tämän miehen puheissa kiinnitti huomioni. ”Uskoon ei vain tulla, se ei ole opiskelua”, hän sanoi. Uskoon tuleminen vaatii voimaa, ristin juurelle polvistumista ja Jumalalle antautumista. Tämä sai minut miettimään teosofiaa: siinäkin kyseessä on antautuminen ja itseään suurempiin voimiin vetoaminen. Itsenäinen tutkiminen vie uskon tielle, mutta suuremmille voimille antautuminen vie tiellä eteenpäin.

Teosofiseen maailmankatsomukseen siirtyminen vaatii rohkeutta – rohkeutta tunnustaa, että omat käsitykset tiedosta ja uskosta ovat riittämättömiä; rohkeutta pyytää apua tiedon tiellä kulkemiseen. Pekka Ervastian teosofisiin näkemyksiin perehtyminen on saanut minut muistelemaan erästä kuuluisaa lausahdusta, joka on laitettu filosofi Sokrateen suuhun: tiedän, etten tiedä mitään. Teosofia haastaa ihmisen aluksi kyselemään ja ihmettelemään, lopuksi uskomaan ja antautumaan. Teosofia vaatii egosta luopumista ja itsestään irtautumista. *Kalevala* on täydellinen opas tietoon tulemisen tielle.

LÄHTEET

- Apo, Satu 2004. Laulaen vai kirjallisesti luoden?. *Kalevala ja laulettu runo*. -Anna-Leena Siikala, Lauri Harvilahti, Senni Timonen (toim.) Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 958, Helsinki.
- Avoin Kalevala*
< <http://kalevala.finlit.fi/> >.
- Carlson, Jöns 2008. Kalevalan salainen oppi. *Kalevalan kulttuurihistoria*. -Ulla Piela, Seppo Knuuttila, Pekka Laaksonen (toim.) Suomalaisen Kirjallisuuden Toimituksia 1179, Tiede, Helsinki.
- Ervast, Pekka 1918. *Onko Kalevala "pyhä" kirja?* Suomalaista salatiedettä II. Kustannus O.Y. Tietäjä, Helsinki.
- Ervast, Pekka 1979. *Uudestisyntyvä Suomi*. [PDF-tiedosto]. Ruusuristin Kirjallisuusseura ry. Arvi A. Karisto Osakeyhtiön laakapaino, Hämeenlinna.
< http://media.pekkaervast.net/books_files/Uudestisyntyva_suomi.pdf >.
- Ervast, Pekka 1982a. *Teosofian sanoma nykyajalle*. Arvi A. Karisto Oy:n kirjapaino, Hämeenlinna.
- Ervast, Pekka 1982b. *Kirkonopin teosofia*. Metafyysisiä tutkielmia III. [PDF-tiedosto]. Arvi A. Karisto Oy:n kirjapaino, Hämeenlinna.
< http://media.pekkaervast.net/books_files/Kirkonopin_teosofia.pdf >.
- Ervast, Pekka 1985. *Kalevalan avain*. Arvi A. Karisto Oy, Hämeenlinna.
- Ervast, Pekka 1999. *Tietäjä iänikuinen. Tutkimuksia Kalevalasta ja Väinämöisestä*. Ihmisyyden tunnustajien julkaisuja no 47. Toukolan yhteisö, Määttä.
- Ervast, Pekka 2021. *Valoa kohti: nykyaikaisesta filosofiasta*. Tulisoronen, Lahti.
- Faivre, Antoine 2010. *Western esotericism: a concise history*. State University of New York Press.
< https://search-ebSCOhost-com.ezproxy.jyu.fi/login.aspx?direct=true&db=nlebk&AN=343797&site=ehost-live&ebv=EB&ppid=pp_C1 >.
- Granhölm, Kennett 2008. *Post-Secular Esotericism? Some Reflections on the Transformation of Esoterisicm*.

< <https://journal.fi/scripta/article/view/67326> >.

Gullman, Erik 2020. *Totuus on korkein hyve. Pekka Ervastian elämäkerta*. Ruutu-Ristin kirjallisuusseura ry, Helsinki.

Haavio, Martti 1967. *Suomalainen mytologia*. WSOY Porvoo.

Halonen, Kaisa 2021. *Jos tarot-sana tuntuu pahalta, näitä voisi nimittää armon korteiksi". Pappi Henri Järvinen käyttää tarot-kortteja itsetuntemuksen lisäämiseen*. Kirkko ja kaupunki.

< <https://www.kirkkojakaupunki.fi/-/jos-tarot-sana-tuntuu-pahalta-naita-voisi-nimittaa-armon-korteiksi-pappi-henri-jarvinen-kayttaa-tarot-kortteja-itsetuntemuksen-lisaamiseen> >.

Harmainen, Antti 2019. Naisteosofin Kalevala. Kansallinen historiakuva, uskonto ja sukupuoli Maria Ramstedtin *Kalevalan sisäinen perintö* -teoksessa. *Kirjoitettu kansakunta. Sukupuoli, uskonto ja kansallinen historia 1900-luvun alkupuolen suomalaisessa tietokirjallisuudessa*. -Marja Jalava, Tiina Kinnunen, Irma Sulkunen (toim.) Historiallinen arkisto. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Harmainen, Antti 2020. Teosofia. *Moderni esoteerisuus ja okkultismi Suomessa*. -Tiina Mahlamäki & Nina Kokkinen (toim.) Vastapaino, Tampere.

Jalava, Marja; Kinnunen, Tiina; Sulkunen, Irma 2019. Kansallinen historiakulttuuri – näkökulma yksinäisyyden purkamiseen. *Kirjoitettu kansakunta. Sukupuoli, uskonto ja kansallinen historia 1900-luvun alkupuolen suomalaisessa tietokirjallisuudessa*. -Marja Jalava, Tiina Kinnunen, Irma Sulkunen (toim.) Historiallinen arkisto. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Karkama, Pertti 2008. Kalevala ja kansallisuusaate. *Kalevalan kulttuurihistoria*. -Ulla Piela, Seppo Knuuttila, Pekka Laaksonen (toim.) Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1179, Tiede, Helsinki.

Knuuttila, Seppo 1999. Sankarien varjot. *Kalevalan hyvät ja hävyttömät*. -Ulla Piela, Seppo Knuuttila, Tarja Kupiainen (toim.) Suomalaisen Kirjallisuuden Toimituksia 746, Helsinki

Knuuttila, Seppo 2010. Tutkimusaineistojen muodostaminen. *Vaeltavat metodit*. -Jyrki Pöytä & Helmi Järviluoma & Sinikka Vakimo (toim.). Kultaneito VIII. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura, Joensuu.

Kokkinen, Tiina & Mahlamäki, Tiina 2020. Näkökulmia esoteerisuuteen ja okkultismiin. *Moderni esoteerisuus ja okkultismi Suomessa*. -Tiina Mahlamäki & Nina Kokkinen (toim.) Vastapaino, Tampere.

Laine, Johannes & Kokkinen, Tiina 2020. Ruusuristolaisuus ja Pekka Ervastian perintö. *Moderni esoteerisuus ja okkultismi Suomessa*. -Tiina Mahlamäki & Nina Kokkinen (toim.) Vastapaino, Tampere.

Leskelä-Kärki, Maarit & Harmainen, Antti 2021. Prologi. Uuden etsijät. *Salatieteiden ja okkultismin suomalainen kulttuurihistoria 1880–1930*. Maarit Leskelä-Kärki & Antti Liimatainen (toim.) Kustannusosakeyhtiö Teos, Helsinki.

Leskelä-Kärki, Maarit & Liimatainen, Antti 2021. Uuden etsijät. *Salatieteiden ja okkultismin suomalainen kulttuurihistoria 1880–1930*. -Maarit Leskelä-Kärki & Antti Liimatainen (toim.) Kustannusosakeyhtiö Teos, Helsinki.

Mansikka, Tomas & Mahlamäki, Tiina 2020. Suomalaisen esoterian ja okkultismin juurilla. *Moderni esoteerisuus ja okkultismi Suomessa*. -Tiina Mahlamäki & Nina Kokkinen (toim.) Vastapaino, Tampere.

- Nivala, Asko 2019. Eurooppalainen romantiikka ja *Kalevala*. *Eurooppa, Suomi, Kalevala. Mikä mahdollisti Kalevalan?* -Ulla Piela, Pekka Hakamies, Pekka Hako (toim.) Kalevalaseuran vuosikirja 98. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Pekka Ervast 1875–1934
< <https://www.pekkaervast.net/tervetuloa/> >.
- Pentikäinen, Juha 1989. *Kalevalan maailma*. Yliopistopaino, Helsinki.
- Piela, Ulla 2019. *Kalevalan lähteillä*. *Eurooppa, Suomi, Kalevala. Mikä mahdollisti Kalevalan?* -Ulla Piela, Pekka Hakamies, Pekka Hako (toim.) Kalevalaseuran vuosikirja 98. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Pöysä, Jyrki 2010. Lähiluku vaeltavana käsitteenä ja tieteidenvälisenä metodina. *Vaeltavat metodit*. -Jyrki Pöysä & Helmi Järviluoma & Sinikka Vakimo (toim.). Kultaneito VIII. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura, Joensuu.
- Saarelainen, Juhani 2011. Tieto, tietäminen ja tiede historiallisena ilmiönä. Elias Lönnrotin lääketieteen väitöskirja ja hänen käsityksensä tiedosta. *Menneen ja tulevan välillä. 1800-luvun kulttuurihistorian lukukirja*. Hannu Salmi (toim.) k&h, kulttuurihistoria, Turun yliopisto. Uniprint Oy, Turku.
- Sihvo, Hannes 2003. *Karjalan kuva. Karelianismin taustaa ja vaiheita autonomian aikana*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 940. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.
- Siikala, Anna-Leena 1999. Väinämöinen – poliittinen johtajuus ja myyttinen ajattelu. *Kalevalan hyvät ja hävyttömät*. -Ulla Piela, Seppo Knuuttila, Tarja Kupiainen (toim.) Suomalaisen Kirjallisuuden Toimituksia 746. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Siikala, Anna-Leena 2012. Itämerensuomalainen mytologia. SKS Helsinki. SKS Toimituksia 1388, Tiede, Helsinki.
- Sohlberg, Jussi 2008. The esoteric milieu in Finland today. *Scripta Instituti Donneriani Aboensis*, 20, 204–216.
< <https://doi.org/10.30674/scripta.67336> >.
- Stark, Laura 2015. *The tales Lönnrot told: ethnography, rhetoric and strategy in the construction of the epic-maker's authority*. Unpublished article draft.
< <https://jyu.academia.edu/LauraStark/Drafts> >.
- Stewen, Riikka 2008. Unohdetut kuvitelmat Kalevalasta kuvataiteessa. *Kalevalan kulttuurihistoria*. *Kalevalan kulttuurihistoria*. -Ulla Piela, Seppo Knuuttila, Pekka Laaksonen (toim.) Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1179, Tiede, Helsinki.
- Söderholm, Stig 1999. Rauta-ajan hauraat sankarit. *Kalevalan hyvät ja hävyttömät*. -Ulla Piela, Seppo Knuuttila, Tarja Kupiainen (toim.) Suomalaisen Kirjallisuuden Toimituksia 746. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Tarkka, Lotte 1989. Karjalan kuvaus kansallisena retoriikkana. Ajatuksia karelianismin etnografisesta asetelmasta. *Runon & rajan teillä*. -Seppo Knuuttila, Pekka Laaksonen (toim.) Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Tarkka, Lotte 2005. *Rajarahvaan laulu. Tutkimus Vuokkiniemen kalevalamittaisesta runokulttuurista 1821–1921*. SKS Toimituksia 1033. Helsinki.
- Tuomi, Jouni & Sarajarvi, Anneli 2018. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki.
- Uusi Kalevala* 2004. WSOY, Helsinki.

Uusi Testamentti 2009. Raamattu kansalle, Tampere.

Wilson, William A. 1976. *Folklore and Nationalism in Modern Finland*. Indiana University Press, Bloomington and London

